אמירה לנכרי בשביעית

בעזרת החונן לאדם דעת

משה שאול קליין

- סיון תשע״ה לפ״ק -

אמירה לנכרי בשביעית

תוכן עניינים:

הקדמה ..... **ג**

פרק א

אמירה לנכרי בשבת, בשביעית, ובשאר איסורין ..... **ג**

פרק ב

בדין עושה נכרי בשלו לצורך ישראל ..... **טו**

פרק ג

בדין איסור הנאה ממלאכת נכרי בשבת ..... **יח**

פרק ד

אמירה לנכרי בשאר איסורים או עשה הנכרי מעצמו לצורך ישראל האם אסרו בדיעבד ..... **כב**

פרק ה

אמירה לנכרי באיסור דרבנן ..... **כו**

הקדמה

בשנים קדמוניות שהישוב היהודי בארץ ישראל היה קטן, היו הנכרים זורעים עבור רוב הנכרים, ואף לאחר שגדל הישוב היו החקלאים הנכרים זורעים בסתמא, והיו מביאים את סחורתם למכור, והיו מוכרים הרבה לנכרים, אמנם עתה נשתנה המציאות, יש הרבה קרקעות שבכל ששת השנים לא כדאי לנכרים לזרוע, ואילו בשנת השביעית שהחרדים נמנעים מלאכול ספיחים, וע״כ אין החרדים קונים מזריעת ישראל אלא מזריעת נכרי, וקונים את סחורתם ביוקר, אזי זורעים אלפי דונם נוספים בשנת השביעית כדי לספק את הסחורה ליהודים, ולא עוד, אלא שהיום לא כדאי לעבד חלקת אדמה קטנה ולטפל במכירה, והכל נעשה בכמויות אדירות כדי להוזיל את המחיר, וע״כ צריכים לעשות עם הנכרים חוזים והסכמים לקנות את סחורתם כדי שיסכימו לזרוע את הירקות הנצרכות לשומרי שביעית.

ועל כן נולדה שאלה חדשה. א. האם מותר לומר לנכרי לזרוע בשביעית עבור שומרי שביעית. ב. ואת״ל שאסור, האם נאסרו הירקות לישראל. ג. ואת״ל שנאסרו הירקות כשאמרו להדיא לנכרי, יש לדון אם הנכרים שעשו מדעת עצמם לצורך ישראל, האם נאסרו הירקות. ד. וכן אם רוב ישראל האם בסתמא אמרינן שנעשה לצורך הישראל ונאסרו הירקות או לא.

ולבירור הענין יש לדון בכמה נושאים.

א. דין אמירה לעכו״ם בשבת ובשאר אסורים.

ב. האם שביעית דמי לשבת או לשאר איסורים.

ג. אם מכלל מצות שביתה בשביעית שלא תיעבד השדה ע״י אחרים.

ד. קרקע עכו״ם אם שייך בו מצות שביתה לענין עבודת ישראל בקרקע שלו, וכן לענין לגרום שהנכרי יעבוד בקרקע שלו.

ה. באופן האסור אם יש לאסור את הנזרע לצורך ישראל בדיעבד.

ו. נכרי שעשה מעצמו לצורך ישראל, האם אסור ליהנות ממנו בשבת, בשביעית, ובשאר איסורים.

והנה בערב השמיטה היה מו״מ גדול אצל מרן הגאון פוסק הדור מו״ר בעל שבט הלוי זצ״ל בדבר אשר ישראלים עושים הסכמים עם נכרים לזרוע עבורם בשביעית ולאכלם אח״כ, והיה דעתו נחרצת שיש בזה משום איסור גמור או משום אמירה לנכרי או משום שביתת הארץ, ובחודש כסלו נתפרסם מכתב ממרן זצ״ל עם עוד שאר גדולים ונדפס עתה בספר חוט שני להגאון רבי ניסים קרליץ במהדורת תשע״ד דף תקי״ב כדלהלן.

ב״ה כסלו תשס״ז

ושבתה הארץ שבת לה׳

בדבר עשיית הסכמים עם נכרים שיעבדו בשדותיהם בשביעית והישראל יקנה מהם (עמש״כ בעמ׳ תיט)

באנו בזה לעורר על דבר השמיטה הבעל״ט אשר ידוע שכל קיום ישיבתינו בארץ תלוי בזה, וכמה מסרו נפשם גדולי הדור לקיים את דבר השמיטה בכל פרטיה ודקדוקיה.

והנה מחמת צוק העיתים קשה מאוד לעשות השגחה ושמירה מעולה בשדות נכרים, וכמו כן לעשות הסכמים עם נכרים שיעבדו [הנכרים] בשדותיהם בשביעית [וע״פ ההסכם הישראל יקנה מהם מה שצמח בשדותיהם] יש בזה איסור או משום אמירה לעכו״ם או משום איסור שביתת הארץ כמ״ש בשבט הלוי [חלק עשירי סי׳ ר׳], ובענין החממות כבר כתבנו במקו״א דאין לסמוך על זה, והרי זה עוקר את מצות השמיטה כאשר ראינו בענינו.

אשר על כן מצוה גדולה על כל הרבנים החשובים העוסקים במלאכת הקודש להמציא לקהל היראים והחרדים לדבר ה׳ מאכלים כשרים בתכלית ההידור לעשות מאמצים להביא ירקות מחו״ל אשר כפי הנשמע דבר זה בגדר האפשרי.

ובזכות שמירת שמיטה כהלכתה נזכה במהרה לגאולת ישראל ולביאת משיח צדקינו בב״א.

וע״ז באנו על החתום כסליו תשס״ז לפ״ק

שמואל הלוי ואזנר	**נסים קרליץ**
מיכל יהודה ליפקוביץ	**חיים קניבסקי**

שוב ראיתי בספר ידון משה שהביא שם שאלות ששאל את מרן הגר״ח קנייבסקי שליט״א, ובחלק עשירי הביא שם הרבה שאלות בעניני שביעית, ובשאלה פ״ח כתוב שם, מה דין האומר לגוי לעבוד בשדה הגוי לצורך ישראל האם הוי כספיחין, והשיב מרן שליט״א כן, והוסיף שם הכותב וכן אמר לי מרן הגר״נ קרליץ שזה הוי כספיחין, ושוב בשאלה פ״ט כתב שם, מה שפסק הגרי״ש אלישיב שגוי שעשה מעצמו לצורך ישראל בשביעית אסור בשביעית האם דינו כשבת, והשיב כן, ויש עוד הרבה שאלות הנוגעות למעשה.

ובספר חוט שני להגרנ״ק שליט״א (במהדורת תשע״ד עמוד ס״ה ס״ו) כתב דהאומר לנכרי לעבוד בשדהו בשביעית עובר משום שביתת הארץ, ולהלן (עמוד תי״ח) כתב שאין להביא ראיה מהסמ״ג שמותר להתנות שיספק ירקות מסויימים משדהו עי״ש, ובמהדורה קודמת היה

כתוב ודע דכל הנידון הוא רק אם מותר "להתנות" או לחזק ידי נכרים בשביעית, אבל אם חיזק ידי עכו"ם בשביעית אין הפירות נאסרים באכילה, עיי"ש, והיה משמעות שגם כשמתנה מותר בדיעבד, וכבר נשאל ע"ז מרן הגרנ"ק שליט"א וכתב שלא כיון לזה, ובאמת במהדורת תשע"ד נמחק תיבת להתנות, דרק אם חיזק מותר בדיעבד, עיי"ש.

והנה בועדות הכשרות של ירושלים ושאר מקומות המשיכו במנהגם בשנים קדמוניות לקנות פירות נכריים בשביעית, ואף עשו הסכמים והתחיבויות שהגויים צריכים לספק ירקות לציבור הגדול של שומרי שביעית, אמנם אחר שנתפרסם דע"ת ממרן רבינו פוסק הדור בעל שבט הלוי זצ"ל כמפורט במכתב דלעיל הגיעו משלחות של רבנים מירושלים ועוד שיש עי"ז בזיון גדול להכשר שלהם וגם בית דינם התיר הדבר וע"כ בקשו שיחזור בו מהוראתו, וע"כ כתב מכתב להרב הגאון רבי יעקב בלוי זצ"ל ונתפרסם בחוברת של הבד"ץ וכותב מרן זצ"ל שהחוזים שעושים עם הנכרים הוא דבר שלא היה בדורות הקודמים, ואף שעושים חוזים קודם השמיטה יש בזה חשש אמירה לנכרי, וזה דעתי הפרטי, אבל אחר ששמע שגאונים והצדיקים אשר לפני דורינו התירו זה והבי"ד דהשתא הולך בדרכם, ופשיטא דאין בדעתו וברשותו להכריע, ולא עלה על דעתו לחייב או לאסור למי שלדעתו אין חשש, ובסוף דבריו כתב, ע"כ יהיה כ"ת בטוח ששלום העד"ח ובית דינם המכובד חשוב מאוד בעיני, וכתורה תעשו כי דעתכם דע"ת.

הנה במכתב זה מפורש איך שבאו ואמרו לו שהמכתב גורם בזיון גדול להבד"ץ, ורבני הבד"ץ בדור הקודם ובדור זה התירו, וגם אי אפשר לקיים את הדברים, וע"ז כתב שאף שלדעתו שיש בזה אמירה לנכרי, מ"מ אינו מחייב אחרים לעשות כדבריו, ואם רבני הבד"ץ סוברים שאין בזה איסור אינו כופה דעתו עליהם, ושלום הבד"ץ חשוב בעיניו מאד, ודעת רבני הבד"ץ דע"ת, ויכולים לעשות כפי הבנתם.

והנה גם אחר מכתב זה דברתי כמה פעמים עם מרן רבינו בעל שבט הלוי זצ"ל ולא שינה דעתו כלל להלכה, ואמרתי להציע את הצדדים בהלכה למען שהת"ח יעיינו בסוגיות הנ"ל, ואף אם לא יתקבלו הדברים אצל כל הרבנים, מ"מ אם יתקבלו אצל גדולי ת"ח ויחידים יזהרו בזה, כדאי כל העמל הזה.

שוב ראיתי שנתפרסם מכתב מועד הכשרות של הבד"ץ בתאריך י"א מנחם אב תשע"ג אל סוחרי הירקות / רשתות שווק / סיטונאים ויבואנים, ובסוף המכתב כתוב, על פי הוראות הרבנים ניתן להזמין ירקות מנכרים רק מאלו שיכולים להביא מאיפה שירצו, אין לסכם עם נכרי שיגדל ירקות בשבילינו בשנת השמיטה, ע"כ, וכנראה שתיקון זה נעשה אחר מכתבו של מרן בעל שבט הלוי, ומ"מ מסופקני אם אפשר לסמוך על הסוחרים בזה.

ואסיים בתפלה, יה"ר שנזכה לכוין לאמיתה של תורה ולא יצא ח"ו תקלה מתחת ידינו ונזכה להרבות כבוד שמים לשם שמים.

פרק א

אמירה לנכרי בשבת, בשביעית, ובשאר איסורין

אמירה לנכרי שבות

א. במסכת שבת (דף ק״נ ע״א) איתא אמירה לנכרי שבות, ועל כן אסור לשכור פועל נכרי שיעשה עבורו מלאכה בשבת, וכן איתא במתניתין (דף קכ״א ע״א) נכרי שבא לכבות אסור לומר לו כבה, ונעתיק את לשונו הזהב של הרב ז״ל בשו״ע סי׳ רמ״ג סעיפים א׳ וב׳, וז״ל, אסרו חכמים לומר לנכרי לעשות לנו מלאכה בשבת בין בחנם בין בשכר, ואע״פ שאומר לו מקודם השבת שיעשה בשבת ואע״פ שאינו צריך לאותה מלאכה עד לאחר השבת, שכשהנכרי עושה בשבת הוא עושה בשליחות הישראל, ואע״פ שאין אומרים שלוחו של אדם כמותו מן התורה אלא בישראל הנעשה שליח לישראל, שנאמר בתרומה כן תרימו גם אתם תרומת ה׳, ודרשו חכמים גם לרבות שלוחכם, מכאן ששלוחו של אדם כמותו, ומה אתם בני ברית אף שלוחכם בני ברית, אבל הנכרי אינו בתורת שליחות מן התורה, מכל מקום מדברי סופרים יש שליחות לנכרי לחומרא.

ויש רמז לאיסור זה בשבת ויו״ט מן התורה, שנאמר ביו״ט כל מלאכה לא יעשה בהם, משמע אפילו ע״י אחרים שאין מצווים על השביתה ביו״ט, וקל וחומר לשבת, ומכל מקום אין זו אלא אסמכתא בעלמא.

עיקר איסור אמירה לנכרי בין בשבת בין ביו״ט אינו אלא מדבריהם, כדי שלא תהא שבת קלה בעיני העם ויבואו לעשות בעצמן, וכן ביו״ט ואפי׳ בחולו של מועד וכן בשאר כל איסורין שבתורה כמו שיתבארו במקומן.

והפליגו חכמים באיסור זה וגזרו בו גזירות, כגון אם עשה הנכרי מעצמו בשביל ישראל אסור ליהנות בשבת ממלאכתו ולמוצאי שבת עד בכדי שיעשה, משום גזירה שמא יאמרו לו לעשות בשבת.

וכן אם רואהו עושה מלאכה בשבת בשבילו פעמים שצריך למחות, כגון אם יגיע לישראל ריוח ממנה אפילו לאחר השבת, [ואם גם לו מגיע ריוח ממנה יתבאר בסימן רמ״ד ורנ״ב], עכ״ל.

דין אמירה לעכו״ם בשאר איסורים

ב. בב״מ (דף צ.) אבעיא להו, מהו שיאמר אדם לנכרי חסום פרתי ודוש בה, מי אמרינן כי אמרי׳ אמירה לנכרי שבות הנ״מ לענין שבת דאיסור סקילה, אבל חסימה דאיסור לאו לא, או דלמא לא שנא, ומייתי ראיה מדשלחו בני מערבא לאבוה דשמואל, והשיב להם דקנסינן לאותן המניחין עכו״ם לגנוב בהמתן ולסרסה ומכוונים לטובתן שתהיה ראויה ויפה לחרישה, ואסרינן להו ליהנות ממנה אלא ימכרנה לישראל אחר, ומדקנסינן להו אלמא איכא איסור אמירה, ור׳ פפא דחי דלמא בני מערבא כר׳ חדקא ס״ל דעכו״ם מוזהרין על הסירוס, וכתב הרא״ש בשם ראב״ד, דלהלכה בעיין לא איפשטא ולקולא, וכן דעת האור זרוע דקימל״ן לקולא, ופסק כר׳ חדקא דאסר סירוס לעכו״ם, אבל דעת הרא״ש דלא קיימא לן כר׳ חדקא, וטעמא דבני מערבא דאסרו משום אמירה לעכו״ם, ואפשיט בעיין לחומרא, ואמירה לעכו״ם אסור אף בשאר איסורים שבתורה, וכן דעת רוב הראשונים והכי קימל״ן בטור ושו״ע אה״ע (סי׳ ה סי״ד) לענין סירוס, וכמו שביאר בחלקת מחוקק (שם ס״ק ח׳), ובחו״מ (סי׳ שלח ס״ו) לענין חסימה, ועיי״ש ברמ״א שכתב להדיא דאמירה לעכו״ם אסור בכל איסורין כמו בשבת, וכ״ה ביו״ד (סי׳ רצז ס״ד) לענין הרבעת כלאים, [ועיין ח״ס (חו״מ סי׳ קפ״ה) דאין צריך לחוש לדעת יחידאה דרוב פוסקים וממש כולם פסקו דלא כרבי חידקא עיי״ש, ולפ״ז פשוט דאיפשטא האיבעיא לחומרא], ודעת הסמ״ג (לאוין ק״כ) דבן נח מצווה על הסירוס, ואפ״ה פסק (לאוין קפ״ד) האיבעיא לחומרא, וטעמו דס״ל דכל ספק בש״ס לחומרא אף בדרבנן כמ״ש (לאוין ק״י) בשם כמה גדולים, ואכ״מ.

דין אמירה לעכו״ם בשביעית

ג. ובתוס׳ (שם ד״ה אבל) כתבו, אע״ג דבמו״ק אמרי׳ בשביעית וחולו של מועד אסור אמירה לנכרי [פי׳, דהרי שביעית וחוה״מ לית בהו איסור סקילה ואפ״ה אמירה לנכרי אסורה בהם, וא״כ מאי מספקא לן אי גזרו

בשאר איסורין], התם משום דבשבת ויו״ט חדא מלתא היא וגזרו אטו שבת עכ״ל, ופירש מהר״ם דכיון דשביעית שבת קראה רחמנא, החמירו בה כמו בשבת, וכ״כ בפסקי תוס׳ (סי׳ שי) שביעית וחולו של מועד אסור אמירה לנכרי.

דין שביתת הארץ

ד. אבל מהרש״ל בחכמת שלמה כתב, שיותר נראה שט״ס בתוס׳, דלא הוזכר כלל במו״ק דבשביעית איכא איסור אמירה, כי בודאי אסור אמירה לעכו״ם בשביעית, לפי ששביעית תליא רחמנא בקדושת הארץ, דכתיב שבת שבתון יהיה לארץ, לכן כתב שצ״ל בתוס׳ דשבת וחולו של מועד, ועיקר חידוש התוס׳ דחוש״מ נמי ליכא לספוקי כמו שבת עי״ש, [וכעי״ז נרא׳ בתוס׳ הרא״ש ותוס׳ רבינו פרץ עי״ש].

ונמצינו למדים לפי גירסתינו בתוס׳, דשביעית לכו״ע איתיה באיסור אמירה לעכו״ם דדמי לשבת, ולמהרש״ל דלא גריס כן בתוס׳ אין לדבר זה מקור מדברי התוס׳, מ״מ ס״ל למהרש״ל גופיה דשביעית חמיר טפי דאפילו מדאורייתא אסור אמירה, שמבטל בזה מצות שביתת הארץ.

ה. ומצאנו עוד אחרונים שכתבו יסוד המהרש״ל מנפשייהו, עי׳ בפנים יפות פרשת משפטים עה״פ ששת ימים תעשה מעשיך, ובמנח״ח (מצוה קיב, ב) כתב לחלק בין העשה דשבתה הארץ ללאו דשדך לא תזרע, דהלאו כתיב בלשון נוכח על הפועל, ואם עשה אחר בשדהו לא עבר בעל השדה, אבל העשה כתיב בלשון שבתה הארץ, דקאי אשדה, על כן אפילו אחר עובד בשדהו ואפילו עכו״ם, עובר בעל השדה, דסוף סוף שדהו לא שבת, ולכן מדאורייתא אסור להשכיר שדהו לעכו״ם בשביעית כשם שאסור להשכיר בהמתו בשבת, ועי״ש שסמך דבריו מש״ס דע״ז (דף טו:), דשם איתא דכשם שאדם מצווה על שביתת בהמתו בשבת, ה״ה אדם מצווה על שביתת שדהו בשביעית.

ו. ויסוד דברי האחרונים שאסור להשכיר שדהו לנכרי משום עשה דושבתה הארץ מבואר בהרבה ראשונים, בתוס׳ רבינו אלחנן בסוגיא דע״ז (דף ט״ו), וכן בריטב״א שם, וכן בתוס׳ רי״ד, ובחידושי הראב״ד הובא בספר שיטות קמאי, ובפסקי ריא״ז, ובדעת התוס׳ הבין החזו״א (סי׳ י״ז ס״ק כ״ה) דלא ס״ל כרבינו אלחנן, אמנם ביארנו באריכות במקום אחר דיש לפרש את דברי התוס׳ כרבינו אלחנן, ואדרבא משמע מכל דברי התוס׳ רבינו אלחנן דאזיל בדרך הבנת הסוגיא כהתוס׳, ועיין במעדני ארץ (פרק י״ג אות י״ח) שאף שרצה לפרש בתוס׳ דאין מצוין על שביתת שדהו, מ״מ אחר שראה את תוס׳ רבינו אלחנן חזר בו, ועיין עוד בחזו״א שם שמפרש שהרמב״ם לא ס״ל כן.

ז. והנה המנחת חינוך ביאר דעשה דשביתת הארץ דמי לעשה דשביתת בהמתו, דדוקא בשדה שלו עובר ולא בשדה אחר, אמנם צ״ב והרי לא כתוב בתורה ושבתה שדך אלא ושבתה הארץ, ואם ישראל עובד בשדה גוי עובר על העשה כמ״ש בשו״ת מהריט״ץ (סי׳ מ״ז), וע״כ צ״ל דיש בזה ב׳ דינים, א. כשעובדים בשדהו אף שלא ציוה לעבוד עובר כיון ששייך לזה כיון שהוא שדהו, ב. אם הישראל עובד אף בקרקע גוי עובר, וכ״כ בפשיטות במעדני ארץ (סי׳ י״ג אות י״ד), ושם סובר שעובר גם על הלאו עי״ש, וכן ראיתי בכתבי הגר״ד לנדא שליט״א דעשה דושבתה אינו דומה לשביתת בהמתו כיון דלא כתיב שדך.

גדר איסור שביתת הארץ

ח. ועיין עוד בספר מעדני ארץ (סי׳ י״ג אות י״ג) שביאר את דברי מהרש״ל דהאומר לגוי לעבוד בשדה של הגוי בעצמו אינו עובר רק מצד אמירה לגוי אלא מצד שביתת הארץ, דכיון דאין קנין לגוי והארץ בקדושתה, נמצא דהאומר לגוי לעבוד בשדה של הגוי הרי זה גורם חילול שביתת הארץ שזה אינו לרצון להשי״ת שכתב ושבתה הארץ, עי״ש, ועיין גם בספר אבי עזרי (הלכות שמיטה ויובל אות ב׳) שהאומר לגוי לעבוד בשדה באי״י עובר בעשה ולאו דשמיטה, דא״צ לזה דיני שליחות, עי״ש, ונראה דאין חילוק בין שדהו לשדה אחר כמ״ש לעיל, וכ״כ

בחוט השני להגרנ"ק שליט"א (במהדורת תשע"ד עמ' ס"ה ס"ו) דבאומר לגוי לזרוע אפילו בשדה שלו עובר משום שביתת הארץ.

ט. ונראה דיש ב' אופנים בזה, א. האומר לנכרי לעבוד בשדה אפילו של הנכרי בעצמו, אם בלא אמירתו לא היה עובד בשדהו יש בזה משום איסור שביתת הארץ בגרמתו, ב. אם אף בלא אמירתו היה עובד בשדהו לעצמו, וע"י אמירתו עובד בשדהו לישראל, כיון שלא גרם לעבוד בשדה לא עבר על שביתת הארץ, ומ"מ עבר על איסור אמירה לגוי שבות, דכל שעושה בשליחות ישראל אסור.

ביאור מתניתין מחזיקין ידי נכרים בשביעית

י. והנה במתני' פרק הנזקין (גיטין סא.) קתני ומחזיקין ידי נכרים בשביעית אבל לא ידי ישראל, ושואלין בשלומן מפני דרכי שלום, ואיתא להך מתני' ג"כ במסכת שביעית (פ"ד מ"ג ושם סוף פ"ה), וברי"ש (פ"ד שם) הביא מהירושלמי פלוגתא דר' חייא ור' אמי מהו מחזיקין ידי נכרים, דחד אמר חרוש בה טבאות [פי' היטב] ואנא נסיב לה מינך בתר שמיטתא, וחד אמר אישר [פי' התחזק והצלח], ובגמרא שלנו בהנזקין (דף סב.) נקט כמ"ד איישר, דפריך מדאמר רב אין עודרין עם העכו"ם בשביעית, ומשני דמתני' למימר להו אחזוקי בעלמא, וכן פסק הר"מ (פ"ח ה"ח) וכמו שכתב מהר"י קורקוס, וכ"ה בפירוש המשנה שם, והכי מסקי הר"ש שם, והגר"א בשנו"א עפ"י ש"ס דגיטין.

ואף למ"ד דא"ל לעכו"ם חרוש בה טבאות, לא מיירי שעדיין לא חרש והוא שולחו לחרוש לצרכו, שאין זה לשון מחזיקין, אלא כשרואהו חורש מחזק ידיו וא"ל חרוש בה טבאות, וכמו שכתבו להדיא תוס' דב"מ הנ"ל (דף צ.), וע' שעה"מ (פי"ג משכירות ה"ג) שכתב שאף באופן זה מיירי רק כשאומר כן לפטומי מילי בעלמא, ולא כשמבטיחו ממש שנמצא שעושה לצרכו ופשיטא דאסור, [ובספר חוט שני (שם עמוד ס"ו) ביאר דמשום הכי אינו אסור משום שביתת הארץ כיון שכבר התחיל לחרוש, אבל אם הישראל אומר לנכרי קודם שחרש יש בו איסור של שביתת הארץ].

אסור לישראל לעבוד בשדה הנכרי בשביעית

יא. ועכ"פ לעבוד בה הישראל, משמע דבהא ודאי פשיטא לכו"ע דאסור כדאמר רב בגמ' בגיטין הנ"ל דאין עודרין עם העכו"ם בשביעית, ובתוס' שם (ד"ה אין) הקשו, דבסנהדרין (דף כו.) אמרינן דלא בעו אמוראי התם למחויי בישראל שזרע בשביעית, דיכול לומר אגיסטון אני בתוכו, ופירש"י שכיר לנכרי, אלמא מותר ישראל לעבוד לנכרי בקרקעו, ותירצו שבאמת אין פירושו כרש"י, אלא היינו קרקע של המלך ואיכא משום פיקו"נ, א"נ קסבר יש קנין לעכו"ם להפקיע משביעית, א"נ שביעית בזה"ז דרבנן, ואע"ג דלעכו"ם אחר לא התירו, למלך התירו עכ"ד, ומבואר לפי תירוצם הב' דאי יש קנין לעכו"ם להפקיע ממצוות התלויות בארץ, ה"ה דמפקיע ממצות שביעית ומותר לישראל לעבוד בה, וכן י"ל לדעת רש"י שהביאו התוס', [אמנם מהתוס' משמע שחולקים בכל תירוציהם על פירש"י, וי"ל דס"ל דלמ"ד יש קנין לנכרי להפקיע ממצות התלויות בארץ דרק מדאורייתא שרי ומדרבנן אסרו לכו"ע, ורק למלך התירו וכמו שסיימו בתי' הג', וקאי מ"ש למלך התירו אב' תירוצים האחרונים וכמ"ש בשו"ת דברי יואל (יו"ד סי' צו, ה)].

מחלוקת אי לגבי פירות שביעית יש קנין

יב. והנה ידוע פלוגתת הקדמונים בדין הגדל בשדה של עכו"ם בשביעית אם יש בו קדושה או לא, דדעת מרן הב"י (בכס"מ הל' שביעית פ"ד הכ"ט ובשו"ת אבקת רוכל סי' כד, כה) שאין בהם קדושה, ומבי"ט ומהרי"ט וכמה מחכמי הדור חלקו עליו דקי"ל אין קנין לעכו"ם להפקיע מקדושת הארץ, ודעת הב"י דהא דאין קנין היינו רק לענין שכשתחזור לישראל הרי היא בקדושתה, אבל כשהיא ברשות העכו"ם יש קנין, ויש שרצו להתיר לדעת הב"י אמירה לעכו"ם בשדותם דיש קנין להפקיע, ולדעת החזו"א (שביעית סי' כ) שהכריע כמהרי"ט ודאי אין מקום להתיר, ודבריהם לפי מנהג ירושלים כפסק הב"י שאין נוהגין בפירות שנקנו מנכרי מנהג שביעית.

לענין הקרקע לכו״ע אין קנין

יג. אמנם כל זה לא יתכן כלל, שהרי דברי הכס״מ שם הרי זה בביאור דעת הרמב״ם, ובהדיא פסק הרמב״ם (פ״ח ה״ח) שאין מסייעין אותן, והכ״מ גופא התנה התירו בתו״ד שם (פ״ד הכ״ט) ״וגם לא נעבד בה ע״י ישראל״ וכש״כ במנחת יצחק (ח״ח סי׳ צו) ובמעדני ארץ (שביעית ט, א), ועי״ש שכתב שהוא איסור דאורייתא, [ותמה על תורת הארץ (פ״י מ״ה) שהוא רק דרבנן], וכ״כ בדברי יואל (יו״ד צה, ה, צז, ח) שהוא איסור דאורייתא אף להכ״מ, וע״ע בחזו״א (שביעית סי׳ כ׳ בסוף הסימן).

ובאמת ע״כ כן הוא, שהרי לא כתבו התוס׳ כן רק למ״ד יש קנין, אבל למ״ד אין קנין ודאי שאסור לישראל לעבוד בשדה הגוי, ואנן קי״ל דאין קנין, אלא שדעת הב״י שכלפי הגידולין ברשות עכו״ם כיון שהוא שלו וברשותו גדל כו״ע מודו דלענין זה מהני הקנין, אבל לגוף הקרקע מודה דאין קנין להפקיע איסורו וקדושתו, ולכן כשחוזר לרשות ישראל ה״ה בקדושתו, וא״כ אף כשהקרקע ברשות הגוי אסור לישראל לעבדה.

בביאור דברי הרמב״ם בהיתר לומר לגוי לזרוע כלאים

יד. והנה ביו״ד הל׳ כלאי זרעים (סי׳ רצו תנינא ס״ב) כתב, מותר לומר לעכו״ם לזרוע לו כלאי זרעים, והוא מדברי הרמב״ם (כלאים פ״א ה״ג), והראב״ד השיגו דהא אבעיא לן אי שרי אמירה לעכו״ם בשאר אסורין ולחומרא, [עיין לעיל (אות א) שהובא מהרא״ש בשם הראב״ד דקיימא לן לקולא, וכבר הקשה כן הגר״א (באה״ע סי׳ ה׳ סקל״ב), ובתשובות הרדב״ז ללשונות הרמב״ם (סי׳ ר׳) כתב שהראב״ד הדר ביה, ומהר״ם שיק (שו״ת או״ח קל) כתב דתרי ראב״ד הן], ותירץ מהר״י קורקוס דהרמב״ם מיירי בקרקע עכו״ם, ובהא שרי אפילו בשליחות הישראל ולצרכו, וכ״כ הרדב״ז, וכתב הרדב״ז ודמיא להא דאמרינן בירושלמי דמותר לומר לעכו״ם בשביעית חרוש בה טבאות ואנא נסיבנא לה מינך, [ולהלן יתבארו דברי הרדב״ז].

והט״ז הביא בשם הכ״מ ומהר״י קורקוס דמיירי בקרקע עכו״ם וא״ל לזרוע בה לצורך העכו״ם, וכן הביא הגר״א בביאורו (ס״ק ז), אבל לפנינו מפורש במהריק״ו וכס״מ דמיירי בשליחותו ולצורך ישראל, והגר״א עצמו הקשה על דבריהם דאין לשון הר״מ משמע דא״ל לצורך העכו״ם, ותירץ הגר״א מדנפשיה דמיירי בקרקע עכו״ם ואפילו לצורך ישראל שרי, והביא לזה ראיה מדאיבעי להו באמר חסום פרתי, משמע הא אמר חסום פרתך פשיטא דשרי, אף דמיירי בתבואת ישראל לפי מה שצדדו התוס׳ דבתבואת עכו״ם שאין ישראל נהנה פשיטא דשרי.

ולכאורה לפי דברי הנך רבוותא שהתירו לומר לנכרי לזרוע כלאי זרעים בשדה של הנכרי לצורך ישראל, ה״ה דבשביעית מותר לומר לעכו״ם לזרוע בקרקע שלו ואפילו לצורך ישראל, וכמובן כל זה דווקא אי נימא דליכא איסור שביתת הארץ בקרקעו של נכרי אפילו אם עושה בגרמתו.

אין הלכה כהרמב״ם להתיר לומר לגוי לזרוע כלאים בשדה של גוי לצורך ישראל

טו. אמנם להלכה א״א לסמוך על היתר זה אף לענין כלאים, שכבר ציין הגר״א עצמו (בליקוט שם) לעיין בסי׳ רצז [הל׳ כלאי בהמה] (ס״ד) ובאו״ח (סי׳ שז סכ״א) וכוונתו בזה לומר שמשמעות הרמ״א בב׳ המקומות שאין להתיר כי אם בשל עכו״ם ולצורך עכו״ם, וכש״כ הגר״א בב׳ המקומות בשם הנמוק״י, נמצא דאף לפי מה שפירש הגר״א בדברי הרמב״ם שמותר לומר לנכרי לזרוע כלאים בשדה הנכרי לצורך ישראל, מ״מ להלכה פסק הגר״א עצמו שיש לאסור, וכן פסק הש״ך (רצז סק״ד), וכ״כ להלכה המשנ״ב (בסי׳ שז ס״ק עג) ובשער הציון (ס״ק פ״ג) כתב דלדינא פשוט דהאמת כמסקנת הש״ך והגר״א, ועיין בספר דרך אמונה (כלאים כ״א ס״ק ט״ו) שהביא את ביאור הגר״א ברמב״ם, וסיים וז״ל, ויש אומרים דאף בכהאי גוונא אסור כיון שהוא לצורך ישראל, ואין להתיר אלא כשאומר לגוי לזרוע לצורך הגוי עצמו ובשדה של הגוי, ועיין בה״ל שכן עיקר לדינא, ע״כ, ועיין בביאור ההלכה (שם ד״ה ומותר בסו״ד) שדעת הש״ך והגר״א לאסור לדינא.

טז. גם עיקר היתר זה צ״ע, שהרי מבואר במתני׳ דמכשירין (פ״ב) ובאו״ח הלכות שבת (סו״ס שכו) ובהלכות יו״ט (סי׳ תקט״ו ס״ו) שעכו״ם העושה בשבת בשלו לצורך מכירה או השכרה לישראל אסור לישראל ליהנות הימנו, אלמא אף בשעושה בשלו כל שעושה לצורך ישראל אסור, וכש״כ שאסור כשעושה בשליחותו, [ועיין במ״ב (סי׳ רע״ו ס״ק ב׳) שכתב בשם רשב״א דהא דאסרו חכמים להנות ממלאכה שעשה נכרי לצורך ישראל, הוא משום שאם יהא מותר ליהנות יאמר לו לעשות בשבילו עיי״ש, וכ״כ התוס׳ (שבת דף קכ״ב ע״א ד״ה ואם), ואם מותר לומר להדיא לנכרי שיעשה עבורו לא שייך לאסור בהנאה גזירה שמא יאמר לו], ועיין עוד בביאור הלכה (סי׳ תקט״ו ע״א ד״ה דורון) שהאריך בזה לאסור ולא אמרינן דנכרי אדעתא דנפשיה קעביד כדי להרויח, כיון שעושה כדי שיהנה ממנו בשבת, ורק אחר בכדי שיעשו מותר, עיי״ש, ולחומר הקושיא צריך לומר דאף דלענין שבת ויו״ט פשיטא דאסור אפילו בחפץ של גוי, מ״מ בשאר איסורים י״ל שלא החמירו אלא בחפץ של ישראל, שוב ראיתי שכ״כ בדרך אמונה כלאים (פ״א ה״ג בביאור ההלכה ד״ה ומותר), אמנם לפ״ז אין להביא ראיה מכלאים לשביעית, וכמ״ש התוס׳ ע״פ גירסתינו וגירסת מהר״ם דשביעית דמי לשבת.

חילוק בין שביעית לכלאיים ע״פ הרדב״ז

יז. ואפשר דיש ליישב את דברי הרמב״ם באופן אחר, דהנה הרדב״ז בכלאים כתב וז״ל, ואע״ג דלענין אמירה לגוי בשבת כל שהוא לצורך ישראל אסור, ה״מ היכא דעביד הגוי מלאכה של איסור, אבל הכא לא עביד גוי מידי דאיסורא, דשדך אמר רחמנא ולא של גוי, ע״כ, הנה הרדב״ז כתב להדיא דבשבת אסור לומר לנכרי שיעשה מלאכה בחפץ הנכרי לצורך ישראל, והיינו טעמא משום דאיסור שבת לא תליא באיזה חפץ נעשה המלאכה, אבל בכלאיים שהתורה אמרה ״שדך״ לא תזרע כלאיים, והיינו שהתורה הקפידה שהשדה של ישראל לא יזרע כלאיים, ואף אם ישראל זורע כלאים בשדה נכרי אין בו איסור מן התורה אלא מדרבנן כמ״ש בשו״ת הרדב״ז ללשונות הרמב״ם (סי׳ ר׳) עיי״ש, ואם הנכרי זורע כלאיים בשדה של נכרי אין כאן מעשה איסור כלל, וע״כ מותר לומר שיזרע כלאיים בשדהו לצורך ישראל, ואין כאן איסור משום אמירה לנכרי.

ולפי זה נראה דבשביעית שכתבה התורה ושבתה הארץ שבת לה׳, והיינו שהתורה רוצה שכל ארץ ישראל תשבות בשמיטה, ואין הדבר תלוי כלל בקרקע ישראל, דאף קרקע נכרי רוצה התורה שתשבות, ואם הישראל עושה מלאכה בקרקע של נכרי עובר על איסור שביעית למ״ד אין קנין, רק אין איסור על הנכרי לזרוע בשביעית, אבל מיקרי מעשה דאיסורא, ולפ״ז האומר לנכרי זרע בשדך בשביעית עבורי בודאי שיש בזה איסור אמירה לנכרי, דיש בזה מעשה דאיסורא.

יח. ואפשר להוסיף ביאור, די״ל דהמחלוקת בירושלמי בפירוש מחזיקין ידי נכרים בשביעית, חד אמר איישר, וחד אמר שמותר לומר חרוש בה טבות ואני אקח ממך אחר שמיטה, תליא בפלוגתא אי יש קנין לנכרי להפקיע מידי קדושת הארץ, דמ״ד שמותר לומר חרוש בו טבות, היינו משום דיש קנין, וע״כ אין הנכרי עושה מעשה איסור בחרישה, ומ״ד דאסור משום דאין קנין, ובחרישת הנכרי יש מעשה איסור, [וכן ראיתי מובא בשם ספר תורת הארץ], ועפ״ז יש לבאר כונת הרדב״ז שהוכיח שמותר לומר לנכרי זרע כלאיים בשדך ואני אקח ממך, מהא דמותר לומר חרוש בה טבות, והיינו דלמ״ד חרוש בה טבות ע״כ סובר דיש קנין ואין כאן מעשה איסור, וע״כ דומה לכלאיים שכתוב בו ״שדך״ ובשדה נכרי ליכא איסור, ואף דלהלכה סובר הרמב״ם שאסור לומר חרוש בה טבות, היינו משום דאין קנין, אבל עכ״פ איכא ראיה ממ״ד חרוש בה טבות לדינא דכלאיים.

אף להרמב״ם שהתיר בכלאים אבל בשביעית אסור

יט. והנה דעת הט״ז ועוד כמה גדולים בדעת הרמב״ם שלא התיר לומר לנכרי זרע כלאיים בשדך עבורי, ורק התיר לומר שיזרע הנכרי כלאיים לצורך הנכרי, והגר״א ביאר בדעת הרמב״ם דמותר, ומ״מ נראה דאף אם נסכים לפשט הגר״א בדעת הרמב״ם לענין כלאים, מ״מ לענין שביעית ודאי שא״א להתיר, דהא גבי מחזיקין ידי עכו״ם בשביעית פסק הר״מ (בפ״ח משמיטה ה״ח) כמ״ד איישר, וכמו שביאר מהר״י קורקוס את דברי הרמב״ם, הרי שאפילו לומר חרוש טבאות לא התירו, וכמ״ש הגר״א גופיה בשנו״א מסוגיא דגיטין, ועי׳ שעה״מ (פי״ג

משכירות ה״ג) שהקשה מדין זה על מהר״י קורקוס שפירש שהתירו לומר לנכרי לזרוע כלאים בשדה הנכרי לצורך ישראל, דזה סותר הדין המבואר בשביעית שלא התירו לומר לנכרי חרוש בה טבאות, דהא בשביעית מיירי שהנכרי חורש בשדה עכו״ם, ואפ״ה לא התירו לצורך ישראל, והניח בצ״ע, וע״כ דסובר מהרי״ק דיש איזה חילוק בין כלאים לשביעית.

ובאמת אף למ״ד חרוש טבאות קשה, שהרי לא התירו רק מפני דרכי שלום, וגם בזה משמע שהתירו רק כשכבר התחיל לחרוש מנפשיה וכש״כ תוס׳ בב״מ שם, [וע׳ מהר״ם שיק (או״ח סי׳ קל) שכתב שבאמת היתר מהר״י קורקוס בכלאים ג״כ מיירי דווקא באופן שכבר התחיל לזרוע, וצ״ע], וכש״כ לפמ״ש בשעה״מ הנ״ל דהא דא״ל ואנא נסיבנא מינך אינו רק לפטומי מילי, ולא מיירי באופן ששלחו ממש לעשות לצרכו, ועל כרחך דאף להמתירים בכלאים לומר לנכרי לזרוע עבורו, מ״מ בשביעית חמיר טפי ולא התירו לכו״ע.

ביאור ביסוד האיסור לומר חרוש בה טבאות

כ. ונראה לבאר דאיסור לומר חרוש בה טבאות ודאי אינו מדין אמירה לנכרי שבות, וכמ״ש התוס׳ דכיון שכבר התחיל לחרוש אין בזה אמירה לנכרי, והוא חומרא מיוחדת בשביעית, דכיון שרצון התורה שתשבות הארץ, אם מחזק ידי הנכרי בעבודה בשביעית, הרי זה מחזק דבר שהוא כנגד רצון התורה, ואף שאין הנכרי עובר כלום בעבודתו, מ״מ הארץ לא שבתה.

ועל פי זה מבואר למה התירו לומר איישר רק מפני דרכי שלום, מה האיסור לומר איישר לנכרי כשעובד בשביעית, ועל כרחך שכיון שרצון התורה שהארץ תשבות אין להחזיק ידי נכרי בעבודה בשביעית שהרי ע״י עבודתו אין הארץ שובתת, ורק מפני דרכי שלום התירו.

ועל פי זה אפשר לבאר אף לדעת הרמב״ם שנתבאר לעיל [בשם החזו״א] דאינו סובר דיש עשה של שביתת שדהו רק איסור עבודה של האדם בשדה, אפ״ה בודאי רצון התורה שתשבות הארץ, וע״כ אין לחזק ידי הגורם שהארץ לא תשבות.

ישוב מהר״י קורקוס

כא. ולפי זה אפשר ליישב את קושית השער המלך על מהר״י קורקוס, די״ל דמדין אמירה לנכרי סובר הרמב״ם דבקרקע נכרי ליכא דין אמירה לנכרי, וע״כ מותר לומר לנכרי שיזרע כלאיים בקרקע של הנכרי לצורך ישראל, וגם בשביעית בכה״ג ליכא דין אמירה לנכרי, ומ״מ בשביעית יש איסור אחר לגרום שהארץ לא תשבות, וע״כ אסרו שם לומר חרוש בה טבאות אפילו מפני דרכי שלום.

איסור ספיחין בקרקע של גוי

כב. והנה הרמב״ם הלכות שמיטה (פ״ד הלכה כ״ט) כתב וז״ל, גוי שקנה קרקע באי״י וזרעה בשביעית פירותיה מותרים, שלא גזרו על הספיחין אלא מפני עוברי עבירה, והגויים אינם מצווים על השביעית כדי שנגזור עליהם, ע״כ, וביאר הרדב״ז דווקא אם עבדה ישראל ונעשה איסור אסור אף לאחרים, אבל לגוי אין איסור וע״כ אין לאסור פירותיו, עי״ש,

ולפ״ז י״ל דאם ישראל אמר לגוי לזרוע עבורו, נמצא דנעשה איסור בעבודה זו, או משום איסור אמירה לנכרי, או משום שגרם שהארץ לא תשבות כמ״ש לעיל דאף להרמב״ם דאין דין על הארץ שתשבות אלא על האדם שלא יעבוד בה, מ״מ אם הארץ אינה שובתת בגרמתו עובר לכו״ע, א״כ נאסרו פירותיה מדין עבודת הארץ.

נ״מ למסקנת ההלכה

כג. ואם הגוי יעבוד בשדהו אף בלא אמירת ישראל, והישראל אמר לו זרע בעבורי, בזה ליכא משום גרם עבודת הארץ, ומ״מ יש בו משום אמירה לגוי, ולדעת הט״ז אסור אם עושה לצורך ישראל, ולדעת מהרי״ק מותר מדין אמירה, ומ״מ לכתחילה בודאי אסור דלא גרע מאמר לו חרוש בו טבאות באמצע העבודה דאסרו חכמים

כמ״ש הרמב״ם, כ״ש שאסור לומר לו קודם העבודה כיון שמחזק את ידי הגורם לביטול שביתת הארץ, אמנם לאסור בדיעבד אין לנו ראיה.

ומ״מ לדינא נתבאר לעיל שדעת הש״ך והגר״א שאין להתיר לישראל לומר לנכרי זרע כלאיים בשדך בשבילי, דכיון שעושה לצורך ישראל יש בו דין אמירה לנכרי, וא״כ יהא חילוק בין אם אומר לנכרי זרע עבורי דנאסרו הפירות מדין אמירה לנכרי, ובין אם אומר לו באמצע העבודה חרוש בה טבאות שלא נאסרו הפירות משום אמירה זו, כיון שאין כאן איסור אמירה.

ביאור הסמ״ג והחרדים בירושלמי

כד. והנה בסמ״ג (עשין קמ״ח) וחרדים (סי׳ נ״ו) כתבו את דברי הירושלמי דחד אמר איישר, וחד אמר חרוש וזרע בשדך ואקח ממך אחר שביעית, ומבואר מדבריהם דמר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי, [וכן ביאר בדרך אמונה (פ״ח ה״ח) בביאור ההלכה], ויש שרוצים להוכיח מדבריהם להתיר לישראל לומר לנכרי זרע עבורי בשביעית ואני אקח ממך את הפירות בשביעית, דהרי מוכח מדבריהם דליכא איסור אמירה לנכרי בשדה שלהם.

ונראה דמוכרח מדבריהם כמ״ש השער המלך דמה שאמר הישראל לנכרי ואני אקח ממך אחר שביעית דלא הוי אלא פיטומי מילי בעלמא, [ובפרט דהחרדים סובר דשביעית בזמן הזה דאורייתא], וע״כ ס״ל דמחזיקין אותם כשרואה אותם חורשים וזורעים, ואפשר להחזיקם בשתי לשונות. א. איישר. ב. חרוש וזרע ואני אקח אחר שביעית, דאם נימא דחרוש וזרע כוונתו באמת שיעשה עבורו, לא שייך לומר מר אמר חדא מר אמר חדא ולא פליגי, דהרי יש הבדל רב ביניהם, וכל זה התירו רק כשכבר ראה אותם חורשין וזורעין, אבל ודאי קודם לכן אסור, וגם זה לא התירו אלא מפני דרכי שלום, [וכ״כ בדרך אמונה (שם במוסגר) כדברי השער המלך], וע״כ דגם החרדים והסמ״ג מודי דיש איסור אמירה לנכרי בשביעית, ורק באופן הנ״ל דליכא בזה דין אמירה לנכרי כמ״ש לעיל, בזה התירו לומר חרוש בה טבאות.

ועוד דאי נימא דיש כאן חידוש שמותר אמירה לגוי לזרוע ולקצור עבור ישראל, א״כ למה קאמר במתניתין מחזיקין ידי עכו״ם בשביעית, דמשמע שאין כאן אלא חידוש שמחזיקין ידיו בעבודה בשביעית, הרי יש בזה חידוש דמותר לישראל לומר לגוי חרוש וזרע בשביעית ואני אקח ממך הפירות אפילו בשביעית, וליכא דין אמירה לעכו״ם, וע״כ דלא שייך כאן כלל אמירה לעכו״ם כיון שאינו עושה כלל עבור ישראל, דהרי התחיל לזרוע לצורך עצמו, ומה שאומר לו באמצע העבודה אין כאן שום אמירה אלא פיטומי מילי בעלמא, וע״כ כל החשש אינו אלא משום החזקת ידי עכו״ם, והתירו משום דרכי שלום.

מחלוקת בפירוש מתניתין חוכרין נירין

כה. וברישא דמתני׳ דשביעית (פ״ד מ״ג) תנן, חוכרין נירין מן הנכרים בשביעית, אבל לא מישראל, ומתבאר מפיהמ״ש להר״מ ומדבריו בספר היד (פ״ח ה״ח) דמיירי אחר שנחרשה השדה, וישראל קנסינן ליה שלא לחכרה ממנו, משא״כ עכו״ם שאינו מצווה בשביתת השדה לא קנסינן ליה.

אבל הר״ש והרא״ש ומהר״י בן מ״צ פירשו, שמתנה עמו בשביעית לחכרה אחר השביעית בכו״כ כורין לשנה שדה חרושה, ואע״פ שגורם לו לחרוש בשביעית שרי, ופי׳ הרא״ש הטעם שבשביל עצמו חרשה הנכרי כדי שיוסיפו לו בדמי חכירותה, ודבריו צ״ב, שהרי מתנה הישראל שיחרוש ואח״כ יחכור ממנו, ואמאי חשיב לצורך העכו״ם, והנראה מלשון הרא״ש, שהישראל יחכור השדה ממנו עכ״פ, אלא שאם תהיה חרושה יוסיף לו בדמי חכירותה ולכך חשיב צורך העכו״ם, אמנם עדיין אינו מיושב שסו״ס יש כאן טובת הנאה לישראל, ומ״ש מכל מקח שאף שנהנה העכו״ם ומוכר לצורך עצמו אסרו משום דעל דעת ישראל קעביד.

כו. ויש גם מקום לומר דהרא״ש לא התיר לחכור מהנכרי שדה חרושה רק אחר בכדי שיהא אפשר לחרוש אחר שביעית, וכהדין המבואר בשבת שאחר כדי שיעשו מותר, דהרי בסיפא דמתניתין קתני אבל לא מישראל,

ופירש הרא״ש דאסור לחכור שדה חרושה מישראל החשוד על השביעית אע״פ שיש שהות במוצאי שביעית לחורשה קודם זמן הזרע, כיון שישראל חשוד הוא חיישינן שמא יחרשנה בשביעית, ע״כ, ובאופן זה קאמר דמעכו״ם מותר לחכור בשביעית באופן שיש שהות לחרוש במוצאי שביעית, ואע״פ שיש חשש שמא הנכרי יחרשנה בשביעית אין לחוש דאדעתא דנפשיה קעביד.

ומ״מ מבואר בדברי הרא״ש דאם הנכרי יחרוש לצורך ישראל ודאי אסור דאמירה לנכרי שבות, וכל ההיתר הוא משום שאינו חורש עבור הישראל אלא אדעתא דנפשיה קעביד.

ובדברי הר״ש לכאורה מוכרחים לומר כן, דהרי כתב דבש״ס גיטין מוכח שאסור לומר חרוש בה טבות ואני אקח ממך אחר שמיטה, ואילו לענין חוכרים נירין פירש כהרא״ש, ואם נאמר שמותר לומר לו בפירוש שיחרוש בשבילו כדי שיהיה לו שדה זרועה אחר שביעית, נמצאו דדברי המשנה סותרים מרישא לסיפא.

כז. ועיין במשנה ראשונה (פ״ד מ״ג) שכתב על מתניתין חוכרין נירין וז״ל, פירש הר״ב אע״פ שגורם לעכו״ם לחרוש כו׳, ולא מתיישב [מה החידוש בזה] כיון דנכרי אין מצווה על השביעית אין כאן לפני עיור, וי״ל דלדיוקא תני לה חוכרין הוא דשרי, אבל לעדור עמו אסור כדאמר סו״פ הניזקין, [ותירוץ זה מיישב מתניתין אבל אינו מיישב את דברי הר״ב], אי נמי, קמ״ל דמותר לומר לנכרי שיחרוש בשביעית וישכרנה, וכן משמע בירושלמי [נראה כוונתו דיש מ״ד בירושלמי שמותר לומר לנכרי חרוש בה טבאות, מזה מוכח שמותר לומר לנכרי חרוש בשדך בשביעית ואקח ממך השדה במוצאי שביעית], וניחא השתא דקתני [במתניתין חוכרין נירין מן הנכרי] ״בשביעית״, [דהיינו אפילו בשביעית מותר לומר לו כן], דלענין סיפא דבישראל [חשוד על השביעית] אסור, אף לשוכרה במוצאי שביעית אסור, כדאמרינן לעיל דניטייבה לא תזרע, אלא משום נכרי תני לה, דמותר לומר לו לחורשה בשביעית, ולא אמרינן מיחזי כשלוחו, ע״כ.

כח. ודברי המשנה ראשונה צ״ב, דאמאי פשיטא ליה להתיר לחכור מנכרי ולגרום שיחרוש בשביעית, והרי הנכרי עושה החרישה לצורך ישראל, דהרי משום שיודע שיחכור הישראל שדהו חורש, והרי הרמב״ם לא התיר לומר בשביעית אלא לחכור במוצאי שביעית, ועוד דמה שהוכיח מהירושלמי שמותר לומר חרוש בה טבאות, וה״ה שמותר לומר חרוש בשביעית כדי שיהיה לי שדה חרושה במוצאי שביעית, דבריו תמוהין, דהרי בירושלמי יש מחלוקת בזה, ודעת הרמב״ם וסיעתו דאסור לומר לו חרוש בה טבאות, וא״כ איך פשיטא ליה לפרש מתניתין דמותר לישראל לומר לנכרי חרוש בשדה כדי שאקח השדה אחר שביעית, ועוד דהרי כתבו התוס׳ (ב״מ דף צ׳) דבאומר חרוש בה טבאות אין בזה אמירה לנכרי כיון שכבר התחיל לעבוד בשדה, מוכח מדבריהם דבאומר קודם החרישה חרוש בשדה ואקח ממך אחר שביעית יש בזה משום איסור אמירה לנכרי, ועוד דבמתניתין מוכח דאף המתירין חרוש בה טבאות לא התירו אלא מפני דרכי שלום, וא״כ איך התיר בפשיטות לומר לנכרי חרוש בשדה ואקח ממך אחר שמיטה.

ונראה דמשמעות הרא״ש שאסור לומר לנכרי להדיא חרוש בשביעית ואני אקח ממך אחר שביעית, דבזה הוי אמירה מפורשת לעשות החרישה עבור ישראל ואסור משום אמירה לנכרי, ורק מותר לחכור השדה ולגרום שעי״ז יחרוש הנכרי בשביעית.

אף להמתירין לא התירו אלא שיהנה אחר שביעית

כט. ונראה עוד דאף להמתירין לומר לנכרי חרוש בשביעית כדי שיוכל הישראל לזרוע במוצאי שביעית, מודים שאסור לומר לנכרי שיחרוש ויזרע בשביעית כדי שיאכל הישראל פירות שביעית בשביעית, ואפשר להסביר ע״פ מ״ש המרכבת המשנה (פ״א ה״ו) דחרישה לצורך זריעה בשביעית הוי איסור דאורייתא, אבל חרישה לצורך זריעה במוצאי שביעית הוי איסור דרבנן, ולפ״ז אתי שפיר שהתירו לומר לנכרי לחרוש בשביעית כדי שהישראל יזרע במוצאי שביעית, דכיון דחרישה זו אף לישראל אינה אסורה מן התורה, התירו ע״י נכרים לכתחילה.

ועוד נראה דהנה הרא״ש כתב דההיתר משום דאדעתא דנפשיה קעביד, והנה נתבאר להלן (פ״ג ס״ג) דבשבת שהתירו בקצץ מ״מ אם עשה הנכרי כדי שיהנה ממנו בשבת אסור, דמיקרי שעשה אדעתיה דישראל כמ״ש המג״א והמ״ב שם, וה״ה אם הגוי יחרוש ויזרע כדי שיהנה ממנו בשביעית, לא אמרינן סברא דאדעתא דנפשיה קעביד.

התירו משום חיי נפש

ל. ועי׳ בחסדי דוד על התוספתא (פ״ג ה״ז) שכתב, שהתירו זאת רק משום חיי נפש שיהיה לישראל בשמינית שדה מוכנת לזרעה, דבלא״ה הויא גזירה שא״א לציבור לעמוד בה, הא לאו הכי לא הוה שרו רבנן, ואולי כוונתו גם ליישב הא דלא הצריכו חכמים להמתין בכדי שיעשו משום חיי נפש.

חילוק לענין שביתת הארץ בין חרישה לזריעה

לא. ועדיין יל״ע לפי מה שכתבנו לעיל דמצות שביתת הארץ אף בקרקע עכו״ם, וא״כ היאך מותר לגרום שהעכו״ם יעבוד בה ויבטל מצותה, ובספר תורת הארץ תירץ דסבר הרא״ש דחרישה דרבנן, ובהא לא גזרו מטעם חיי נפש, ובאמונת יוסף תירץ דסברי הר״ש והרא״ש דמ״ע דשביתה רק במלאכות המפורשות בזריעה ובצירה ולא בחרישה, וכ״כ הגר״ב זילבר בספר סדר השביעית (סו״ס ד׳ בביאוה״ל) עי״ש.

ולפי תירוציהם עכ״פ לגרום שיזרע בשביעית לא התירו, וכש״כ אמירה ושליחות בהדיא דאסור, ואף בחרישה לא התירו רק כשעושה לצרכו וכש״כ הרא״ש, והתירו רק משום חיי נפש כמ״ש החסדי דוד, וגם לא התירו רק שיהנה ממנו אחר שביעית.

ומכל האמור עד כאן זכינו:

לב. א. לדעת רוב הראשונים כמעט כולם איכא איסור אמירה לעכו״ם בכל איסורים שבתורה.

ב. על פי גרסתינו בתוס׳ ופסקי תוס׳ ומהר״ם בשביעית לכו״ע איכא איסור אמירה דחשיבא כשבת.

ג. לדעת מהרש״ל וכמה אחרונים אמירה לעכו״ם אסור בשביעית מעיקר דינא דהדין על הקרקע שתשבות, וביסוד זה חלקו הראשונים, והחזו״א הכריע להחמיר.

ד. קרקע הנמכרת לעכו״ם הרי היא בכלל מצות שביתה מדאורייתא, ואף להב״י דסובר דלגבי הפירות שגדלו אצל הנכרי ליכא קדושת שביעית, מ״מ מודה הב״י דגבי גוף הקרקע אין קנין להפקיע מקדושת שביעית, וע״כ ישראל העובד בקרקע עכו״ם עובר על איסור עבודה בשביעית אף להב״י.

ה. ישראל שאמר לגוי לעבוד בשדה של הגוי בעצמו, ובלא אמירת הגוי לא היה עובד בשדה, כתבו כמה אחרונים דעובר ישראל על איסור שביתת הארץ כיון שאינה שובתת בגרמתו.

ו. ואם הגוי עובד בשדה בלאו אמירת הישראל, והישראל אמר לו לעבוד בשבילו, אין הישראל עובר על שביתת הארץ, ומ״מ עובר על איסור אמירה לנכרי.

ז. ישראל הרואה נכרי חורש בשדה של הגוי בעצמו, מותר להחזיקו מפני דרכי שלום, וחלקו בירושלמי, י״א שמותר לומר חרוש בטוב ואני אקח ממך השדה אחר שביעית, וי״א שאסור לומר כן, רק מותר לומר לו תתחזק.

ח. וכתבו התוס׳ דאף למ״ד דמותר לומר לו חרוש, היינו דווקא אחר שהתחיל לעבוד אבל קודם לזה אסור.

ט. והוסיף השער המלך דע״כ צ״ל דמ״ש דמותר לומר לו חרוש ואני אקח ממך אחר שביעית אינו התחייבות, אלא פיטומי מילי בעלמא, דאילו היה התחייבות אסור.

י. דעת הרמב״ם כמ״ד דאסור לומר לו חרוש וכו׳, אלא להחזיקו בדברים, וכ״ד הר״ש, אבל הסמ״ג סובר דמותר לומר לו חרוש כו׳.

יא. איתא במתניתין שמותר לחכור שדה חרושה מגוי כדי לזרעה במוצאי שביעית, דעת הרמב״ם שאסור לשכור ממנו בשביעית ולהתנות עמו שיחרוש בשדה, ודעת הר״ש והרא״ש דמותר לומר לגוי בשביעית שרוצה לחכור ממנו במוצאי שביעית שדה חרושה, ואף שיודע שהגוי יחרוש בשביעית כדי להשכירה, וביאר הרא״ש דהגוי אדעתא דנפשיה קעביד שחורש בשביעית, מבואר מזה דלומר להדיא חרוש בשביעית עבורי כדי שאוכל לזרעה במוצאי שביעית אסור.

יב. בספר חסדי דוד כתב דמה שהתירו לשכור ממנו שדה חרושה למוצאי שביעית הוא היתר מיוחד משום חיי נפש.

יג. וכתבו כמה אחרונים דאף להרא״ש התירו רק בחרישה ולא לומר לו לזרוע בשביעית, וכן לא התירו ליהנות אלא אחר שביעית ולא בשביעית.

יד. כתב הרמב״ם דפירות וירקות שגדלו בשדה הגוי לא גזרו משום ספיחין וביאר הרדב״ז כיון שהגוי לא עשה איסור בזריעתו.

טו. ואם הגוי זרע בשביל ישראל לא מיבעיא אם בלא הישראל לא היה זורע דאסור כיון שהישראל עבר על שביתת השדה, אלא אפילו לא אמר לו להדיא רק זרע בשביל ישראל יש לאסור מדין אמירה.

פרק ב

בדין עושה נכרי בשלו לצורך ישראל

ביאור שו״ע הרב בדין אומן שעושה לישראל

א. בשו״ע הרב (סי׳ רנ״ב ס״ט) כתב שאם ישראל הזמין מנעלים אצל נכרי אומן, והאומן עושה מלאכתו משלו, אע״פ שרואהו עושה המנעלים בשבת א״צ לומר לו כלום אע״פ שלא קצץ לו שכר, [אם אינו עושה בפרהסיא או שאין מפורסם לרבים שעושה בשביל ישראל], וביאר הטעם לפי שעדיין לא נקרא שמו עליהם, שאם ירצה הנכרי ימכור אותם לאחר ויעשה לו אחרים, והוסיף עוד דאף לכתחילה מותר לצוות את הנכרי לעשותם אפילו בע״ש סמוך לחשיכה, רק שלא יאמר לו שיעשה בשבת.

ומדבריו מבואר דאם הנכרי עושה מנעלים ואינו יכול למכור לאחר, ורואה ישראל את הנכרי עושה את המנעלים בשבת צריך למחות בידו שלא יעשה בשבת, דכיון שמנעלים אלו מיוחדים רק לישראל שהזמינו אף שהמנעלים שייכים עדיין לנכרי נקרא שם המנעלים על שם ישראל.

עוד מבואר מדבריו דמותר לומר לנכרי ע״ש סמוך לחשיכה שיעשה לו מנעלים, אבל אסור לומר לו שיעשה בשבת.

ונראה הטעם דכיון שהזמין אצלו מנעלים, ועושה מנעלים עבורו, אם אינו אומר לו שיעשה בשבת, אז נקרא שהנכרי עושה מלאכת עצמו ולא מלאכת ישראל, אבל אם אומר לו שיעשה בשבת, אף שאינו צריך ליתן לו מנעלים אלו, מקרי עשיית המנעלים לעושה המלאכה בשבת עבור הישראל.

ביאור שו״ע הרב בדין נכרי שעושה גבינות

ב. אמנם להלן (סי׳ ש״ז סעיף ל״ח) כתב הרב ז״ל נכרים העושים גבינות בשבת מחלב שלהם, והישראל עומד שם לראות החליבה והגיבון כדי שיוכלו לקנותם אחר השבת ולאכלם, אף אם הנכרי מתכוין בעשייתן למכרם לו בלבדו ולא לנכרים, הרי זה מותר כיון שעוסק במלאכת עצמו, ומותר אפילו לומר לו קודם השבת שיעשה הגבינות בשבת, דהוי כאומר עשה מלאכתך שמותר אף שמגיע ריוח לישראל מזה.

החילוק בין הנושאים

ג. וצריך ביאור למה בסי׳ רנ״ב כתב דאסור לומר לנכרי שיעשה בשבת, ואילו בגבינות כתב שמותר לומר, ונראה לחלק דבסי׳ רנ״ב איירי שהישראל הזמין מנעלים אצל הנכרי, והנכרי צריך לעשות בשבילו, רק אינו צריך ליתן דווקא מנעלים אלו, וע״כ כשאינו אומר לו לעשות בשבת מיקרי מלאכת הנכרי ולא מלאכת ישראל, אבל כשאומר לו לעשות בשבת כיון שהזמין אצלו מנעלים מיקרי מלאכת ישראל.

אבל בגבינות נראה שהישראל לא הזמין אצלו את הגבינות, ורק הנכרי חושב שימכור לו את הגבינות אחר השבת, והישראל עומד שם רק כדי להתיר את החלב והגבינות לאכילה אם ירצו לקנות אחר השבת, אבל אין שום התחייבות מצד הנכרי למכור את הגבינות לישראל, ויש רוב נכרים שיכול למכור להם, וע״כ כשאומר לו לעשות בשבת כיון שעדיין לא הזמין אצלו עדיין מיקרי מלאכת נכרי, ומותר לומר לנכרי שיעשה מלאכתו בשבת.

ולפי זה נראה שאם הישראל הזמין את הגבינות קודם עשייתן ורואה הישראל את הנכרי עושה גבינות בשבת, כיון שלא שייך שיעשה גבינות אחרות עבורו, דהרי הישראל קונה את כל הגבינות שלו אחר השבת, נמצא שעושה מלאכת הישראל וצריך למחות בו, ואם יכול לעשות גבינות אחרות בחול להספיק מה שצריך הישראל, אינו צריך למחות בו, ומ״מ אסור לומר לו לעשות בשבת.

בדין אמר לנכרי קנה לעצמך

ד. והנה בשו״ע (סי׳ ש״ז ס״ג) כתב וז״ל, אסור ליתן לאינו יהודי מעות מערב שבת לקנות לו בשבת, אבל יכול לומר לו קנה לעצמך, ואם אצטרך אקנה ממך לאחר השבת, ע״כ, וכתב במ״ב (ס״ק י״ג) דאם אמר לו קנה לעצמך אף דלשון השו״ע משמע שאין הישראל מבטיחו שיקנה ממנו, מ״מ מדברי הב״ח והא״ר מוכח דאפילו אם הישראל מבטיחו מותר.

ה. ונראה דהחילוק בין קנה לי לבין קנה לעצמך ואני אקנה ממך אינו רק חילוק בלשון, אלא הכוונה דאם אומר קנה לי אין הנכרי יכול למכרו לאחר, אבל אם אומר לו קנה לעצמך יכול הנכרי למכור לאחר, ואף אם הישראל מבטיחו שיקנה ממנו, היינו שמצד הישראל הבטיחו, אבל מצד הנכרי אין שום הבטחה, אבל אם גם מצד הנכרי יש הבטחה שימכור לישראל, דינו כמי שאמר קנה לי דאסור.

נכרי עושה מלאכה בשלו ויש רוב ישראל

ו. ואם הנכרי עושה מלאכה מעצמו בשלו במקום שרוב ישראל, מיקרי שעושה בסתמא לצורך ישראל, וע״כ איתא בשו״ע (סי׳ תקט״ו ס״ו) דנכרי שהביא ירק למכור ביו״ט בעיר שרובה ישראל אסור, בעיר שרובה נכרים מותר, וכן הדין בעושה מנעלים כדי למכור לאחרים, ועשה מנעלים בשבת, אם רוב ישראל אסור, אם רוב נכרים מותר, ויתבאר להלן (בפ״ג).

הדין בשביעית בהנ״ל

ז. ישראל שהזמין ירקות אצל נכרי בשביעית, וצריך הנכרי לזרוע בשדהו בשביעית כדי לקיים את התחייבותו, הוי כעושה מלאכת ישראל בשביעית, ואסור משום אמירה לנכרי בשביעית, ואם יכול בקל להביא ירקות ממקום אחר וא״צ לזרוע עבורו בשביעית, לא מיקרי אמירה לנכרי, אא״כ אמר לו הישראל תן לי ירקות משדך בשביעית, ואם אינו יכול להביא בקל ממקום אחר הוי כאומר לו זרע בשדך, ואם רוב הקונים ישראל, הוי אפילו בסתמא כזורע עבור ישראל, ויתבאר להלן (פ״ג).

היוצא לדינא

א. אומן העושה מנעלים משלו כדי למכור לאחרים, אם רוב ישראל אסור ליקח ממנו בשבת, דמיקרי שעושה עבור ישראל, ואם רוב נכרים מותר.

ב. אם הישראל הזמין מנעלים אצל אומן, והאומן עושה המנעלים בשבת, אם יכול ליתן לו מנעלים אחרים א״צ למחות בידו, דעדיין שם הנכרי עליו, ואם אין הנכרי יכול ליתן לו מנעלים אחרים, נקרא שם הישראל עליו וצריך למחות בידו.

ג. אם הזמין מנעלים אצל אומן נכרי, והנכרי עושה את המנעלים בשבת, אף שיכול ליתן לו מנעלים, מ״מ אסור לומר לו מע״ש שיעשה מלאכה זו בשבת.

ד. אם הנכרי עושה גבינות, והישראל עומד ורואה כדי להתיר את הגבינות לאכילה, אם הישראל הזמין אצלו גבינות דינו כדלעיל דאם עושה בשבת ואינו יכול ליתן לו גבינות אחרות נקרא שם הישראל עליו, ואם רואהו עושה עבור ישראל בשבת צריך למחות בידו, ואם יכול ליתן לו גבינות אחרות א״צ למחות בידו, ומ״מ אסור לומר לו שיעשה בשבת.

ה. אם הישראל לא הזמין אצלו גבינות, ואין להנכרי שום התחייבות למכור את הגבינות לישראל, אף שבדעת הנכרי למכור לישראל, מ״מ נקרא מלאכת הנכרי, וע״כ מותר לומר לו מע״ש עשה בשבת.

ו. אם אמר ישראל לנכרי בע״ש הילך מעות וקנה לי בשבת אסור, ואם אמר מע״ש קנה בשבת לעצמך, ואם אצטרך אקנה ממך לאחר השבת מותר, ובמ״ב התיר אפילו אם הישראל מבטיחו שיקנה ממנו.

ז. ומ״מ אם הנכרי מבטיחו שימכור לו אחר השבת, אע״פ שאמר לו הישראל קנה לעצמך אסור, דהוי כאומר קנה לי בשבת.

ח. ולענין אמירה לנכרי בשביעית עיין (סעי׳ ז׳) מה שכתבנו שם.

פרק ג

בדין איסור הנאה ממלאכת נכרי בשבת

נכרי שהדליק נר לצורך ישראל אסור ליהנות מאורו אפילו קצץ

א. כתב בשו״ע (סי׳ רע״ו ס״א) אינו יהודי שהדליק את הנר בשביל ישראל אסור לכל אפילו למי שלא הודלק בשבילו, הגה ואין חילוק בזה בין קצב לו שכר או לא קצב או שעשאו בקבלות או בשכירות, דהואיל והישראל נהנה ממלאכה עצמה בשבת אסור בכל עניין (הג״ה פ״ק דשבת וב״י בשם סמ״ג וסה״ת), ע״כ, ובשו״ע הרב (סי׳ רע״ו ס״א) ביאר יפה וז״ל, נכרי שהדליק את הנר בשביל ישראל, אסור לכל אדם להשתמש לאורו בשבת אפילו למי שלא הודלק בשבילו, שהחמירו בזה חכמים הואיל ונעשית מלאכה גמורה של תורה בשביל ישראל בשבת, וכן אם הבעיר מדורת עצים בשביל ישראל, אסור לכל אדם מישראל להתחמם כנגדה בשבת, ואפילו אם הנכרי נתכוין לטובת עצמו, כגון ששכרו הישראל וקצץ לו שכר כך וכך בעד כל יום ויום שידליק לו נרות ויבעיר לו מדורה, או שקצץ לו בעד כל הדלקה והדלקה והבערה והבערה ולא צוהו להדליק ולהבעיר בשבת אלא הוא עושה מעצמו כדי להרבות בשכרו, אעפ״כ אסור ליהנות ממלאכתו בשבת, שהואיל וגוף הישראל יהא נהנה בשבת מגוף המלאכה הרי עיקר המלאכה נעשית בשבת בשבילו, שהרי הנכרי אינו נהנה מגוף המלאכה אלא משכרה, והוא מתכוין בעשיית גוף המלאכה בשבת בשביל שיהנה הישראל ממנה בשבת, נמצא שעשיית מלאכת השבת היא בשבילו כשיהנה ממנה בשבת, ויש לגזור גזרה שמא יאמר לו לעשותה בשבת בשביל הנאתו אם יהיה מותר לו ליהנות ממנה כשעיקר עשייתה בשביל הנאתו.

נכרי שעשה כלי לישראל בשבת

ב. ובשו״ע (סי׳ רנ״ב ס״ד) כתב וז״ל, כל שקצץ, אע״פ שיעשה הא״י המלאכה בשבת, מותר לישראל ללבוש הכלי בשבת עצמה, דכל שקצץ אדעתיה דנפשיה קא עביד, הגה, ויש אוסרים ללבשו, כל שידוע שהא״י גמרו בשבת (הג״א פ״ק דשבת ומהרי״ל וב״י בשם רוקח), וצריך להמתין במוצאי שבת בכדי שיעשה (א״ז), והכי נהוג לכתחילה, אם לא שצריך אליו בשבת שאז יש להקל, ע״כ.

ביאור החילוק

ג. והקשה המ״א (ס״ק י״א) למה (בסי׳ רע״ו) גבי נר פסק בפשיטות דאם הדליק נכרי נר לישראל אסור ליהנות מאורו אפילו קצץ, ואילו גבי עשה נכרי בגד בשבת התיר בשו״ע אם קצץ, ואף הרמ״א התירו כשצריך לו בשבת, ותירץ, דגבי נר עשה הנכרי אדעתא שיהנה ישראל ממנו בשבת, משא״כ גבי בגד לא נתכוין הנכרי לגמור הבגד אדעתא שיהנה מהבגד בשבת, ונמצא דמה שעשה הבגד לא עשה לצורך ישראל אלא להשלים פעולתו, וכתב במ״ב (ס״ק כ״ז) דאם גם כשעשה הבגד ידע שהישראל רוצה ללבשו בשבת, אסור לישראל ללבוש הבגד בשבת ובמוצאי שבת עד בכדי שיעשו.

ד. ובשו״ע הרב סי׳ רנ״ב (סעי׳ י״א) ביאר יפה וז״ל, אבל נכרי שעשה לישראל כלי בשבת בקבלנות שקיבל מערב שבת וקצץ לו שכר, מותר לו ליהנות ממנו בשבת עצמה כיון שהנכרי עשאה לטובת עצמו להשלים פעולתו ולקבל שכרו ולא נתכוין בשביל שיהנה ממנו הישראל בשבת עצמה, שאף אם לא יהנה ממנו בשבת עצמה לא ימנע הנכרי מעשות מלאכתו בשבת, וא״כ אין לאסור לו ליהנות ממה שעשה הנכרי לטובת עצמו, לפי שאף אם יהיה מותר לו ליהנות ממנה לא יבא לומר לנכרי שיעשה לו, כיון שאין מתירים לו אלא כשמתכוין הנכרי לטובת עצמו ולא כשמתכוין בשביל ישראל.

ויש אוסרים להשתמש בכלי הנגמר בשבת ביד נכרי וגם במוצאי שבת צריך להמתין בכדי שיעשו, דהיינו כשיעור שהות ששהה הנכרי בעסק עשיית הכלי בשבת כדי שלא יהנה ממלאכת שבת, וכן יש לנהוג לכתחילה אם לא שצריך אליו הכלי בשבת שאז יש להקל, עכ״ל.

נכרי שעושה מלאכתו כדי למכור לאחרים

והוסיף בשו״ע הרב (סעי׳ י״ב) לבאר וז״ל, וכל זה בכלים שעשה לישראל, אבל נכרי העושה על המקח למכור לכל מי שיזדמן לו, אם היא עיר שרובה נכרים מותר ליקח ממנו בשבת בהקפה בלא פיסוק דמים על דרך שיתבאר בסי׳ שכ״ג, ומותר ללבשם בו ביום אף על פי שידוע שעשאן בשבת, דכיון שרוב העיר הם נכרים מן הסתם עשאן על דעת נכרים, שכל העושה על דעת הרוב הוא עושה, עכ״ל, וכ״כ במ״ב (ס״ק ל״ג), ומבואר בזה דברוב ישראל אסור אף בנכרי העושה בשלו על המקח.

נכרי שהביא דורון לישראל בשבת ויו״ט

והנה בהלכות יום טוב (ס׳ תקט״ו ס״א) איתא בשו״ע נכרי שהביא דורון לישראל ביו״ט, אם יש במינו במחובר או מחוסר צידה אסור לכל לאכלו בו ביום ולערב בכדי שיעשה, ואם אין במינו במחובר או מחוסר צידה רק הביא מחוץ לתחום, כתב בשו״ע (ס״ה) דאסור לאכלם למי שהובאו בשבילו ולכל בני ביתו, ולאחרים מותר כיון שתחומין דרבנן.

ספק המ״א אם קצץ

ה. וכתב המ״א (ס״ק ג׳) ויש לדקדק מדנקטו הגמרא והפוסקים עכו״ם שהביא ״דורון״ שהוא בחנם, משמע שאם אינו מביא בחנם אלא קצץ לו שיביאם מערב יו״ט והעכו״ם הביאם ביו״ט, דאם יש במינו במחובר אסור ביו״ט משום מוקצה ומותר מיד במוצאי יו״ט, ואם אין במינו במחובר והביאו מחוץ לתחום מותר אפילו ביו״ט, דהא אפילו עשה מלבוש ביו״ט מותר ללבוש אם קצץ כמ״ש (סי׳ רנ״ב ס״ד), קל וחומר כשבא מחוץ לתחום, ואפילו להמחמירים התם, היינו במלאכה גמורה אבל בתחומין מודה, ובסוף דבריו סיים, מיהו י״ל דדמי לעכו״ם שהדליק נר בשבת דאסור להשתמש בו אפילו קצץ, משום דהעכו״ם עשאו אדעתא דהכי שהישראל ישתמש בו בשבת, משא״כ מנעלים שלא נעשו דווקא להשתמש בו בשבת, א״כ אפשר דמיני מאכל דמי לנר, וצ״ע די״ל דווקא נר צריך להשתמש בו עכשיו דמחר בא ואיננו, משא״כ מיני מאכל שיכול להשאירו למחר להשתמש בו.

ו. ועיין שו״ע הרב (שם סעי׳ כ״א) שהביא ספק המ״א וז״ל, ישראל שקצץ דמים לנכרי שיביא לו דגים בערב יו״ט בעד סכום דמים אלו שקצץ לו, ונשתהה הנכרי והביאן ביו״ט אם הוא בענין שיש להסתפק שמא ניצודו ביום טוב, הרי אלו אסורין באכילה ובטלטול עד הערב כמ״ש למעלה.

אבל בערב יש להסתפק אם צריך להמתין בכדי שיעשו, לפי שיש לומר שלא הצריכו חכמים להמתין בכדי שיעשו במלאכה הנעשית ביו״ט בשביל ישראל, אלא אם הוא בענין שאם נאסור [ל]הישראל ליהנות ממלאכה זו עד לאחר שימתין בערב בכדי שיעשו אזי לא יעשה הנכרי המלאכה ביום טוב עד הערב בשעה שהישראל רשאי ליהנות ממנה, כגון שהישראל לא קצץ עם הנכרי שיעשה מלאכה זו בשבילו, אלא הנכרי מדעת עצמו הוא עושה כן לצורך הישראל, ואילו היה יודע הנכרי שהישראל לא יהנה ממנה ביום טוב, בודאי לא היה מזרז את עצמו לעשותה ביום טוב, ונמצא כשהנכרי עושה אותה ביו״ט בודאי עושה אותה לדעת כן שיהנה ממנה הישראל ביו״ט, לפיכך קנסוהו חכמים שלא יהנה ממנה ביו״ט עצמו, וגם לערב עד לאחר שימתין בכדי שיעשו, אבל כשהישראל קצץ עם הנכרי מערב יו״ט שיעשה לו מלאכה זו, ואף אם נאסור להישראל ליהנות ממלאכה זו אעפ״כ יעשנה הנכרי להשלים קציצתו וליטול דמיו מהישראל, נמצא כשהנכרי עושה המלאכה ביו״ט אינו עושה אותה בשביל שיהנה ממנה הישראל ביום טוב עצמו, אלא בשביל עצמו הוא מזרז את עצמו למהר מלאכתו, לפיכך אפשר שזהו דומה לקצץ עם הנכרי מערב שבת שיעשה לו מנעלים, והביאן לו הנכרי בשבת, שהן מותרים להישראל בו ביום כמ״ש בסי׳ רנ״ב ע״ש.

וכבר נתבאר שם דיש אוסרין ללבוש המנעלים עד שימתין במוצאי שבת בכדי שיעשו, ולדבריהם אף דגים אלו אסורין עד מוצאי יו״ט בכדי שיעשו.

אבל לאחר כדי שיעשו אפשר שהן מותרים אף אם הוא יו״ט שני של גליות כמו שנתבאר לענין המנעלים.

ואם ידוע שדגים אלו ניצודו מערב יו״ט, אלא שהביאן ביו״ט מחוץ לתחום, כיון שאין כאן איסור מוקצה אפשר שהן מותרים אף בו ביום להמתירין גבי מנעלים, וכבר ביארנו שם שבשעת הדחק [שהוא צריך למנעלים אלו בשבת] יש לסמוך על המתירין, עיין שם כל פרטים אלו, עכ״ל.

הביא הנכרי למכור

ז. ואיתא עוד בשו״ע (שם ס״ו) שאם הנכרי הביא ביו״ט למכור, בעיר שרובה ישראל אסור, ובעיר שרובה נכרים מותר, מחצה על מחצה או שידוע שעשה לצורך שניהם אסור, וביאר בשו״ע הרב (שם סעי׳ י״ח) וז״ל, וכל זה בנכרי שהביא דורון לישראל, אבל נכרי שהביא למכור, אם רוב העיר הן נכרים בודאי לצורך הנכרי הביא, ומותר ליקח ממנו [על דרך שנתבאר בסי׳ שכ״ג ע״ש] ולאכול אפילו ביו״ט ראשון אם הוא דבר שאין במינו במחובר ואינו מחוסר צידה, ואם הוא דבר שיש במינו במחובר או מחוסר צידה מותר באכילה לערב מיד ואין צריך להמתין בכדי שיעשו, כדין מביא לצורך נכרי, דכיון שרוב העיר הן נכרים מן הסתם הביא לצורך רוב אנשי העיר.

ואם אנו רואים שאם נתיר ליקח ממנו ביו״ט ירבה להביא עוד ביום טוב אף לצורך ישראל, אסור ליקח ממנו ביו״ט אף על פי שרוב העיר הן נכרים, אבל מן הסתם אין חוששין שמא ירבה להביא גם בשביל ישראל, ומותר ליקח ממנו בעיר שרובה נכרים.

ומכל מקום נכרי המביא דגים למכור בעיר שרובה נכרים, אף בסתם יש לחוש שירבה להביא בשביל ישראל אם אנו מתירין ליקח ממנו, כיון שדרך ישראל לקנות דגים לכבוד יום טוב, וצריך להתיישב בדבר זה כי הכל לפי ראות עיני המורה, עכ״ל.

המ״ב אסר בקצץ

ח. ועיין במ״ב (סי׳ תקט״ו ס״ק א׳) על הדין עכו״ם שהביא דורון לישראל כו׳, והוא הדין בהביא למכור בעיר שרוב ישראל דרים בה, דמן הסתם למכור לישראל הביאו, וכן בקצץ להעכו״ם מעות להביא לו פירות או דגים מערב יו״ט והביאם ביו״ט, בכולהו אסור, ולא אמרינן בעכו״ם אדעתיה דנפשיה עביד כדי להרויח או להשלים פעולתו, כיון שעכ״פ עושה מלאכתו כדי שיהנה הישראל ביו״ט, ע״כ, ובביאור הלכה (ד״ה דורון) האריך להוכיח מהראשונים לפשוט ספק זה לאיסור ודלא כהמ״א שנסתפק בזה.

המ״ב אסר בהביא למכור בעיר שרובה ישראל

ט. וכתב בביאור הלכה (ד״ה דורון) שהדין שנכרי הביא למכור בעיר שרובה ישראל הוא דין הנזכר בשו״ע (ס״ו) ומקורו ממשנה דמכשירין, ולא אמרינן שעושה כדי למכור ולהרויח ולא לצורך ישראל, וכן (בסי׳ תקי״ז ס״א) לענין קמח שנטחן ע״י נכרים ביו״ט דאם רוב ישראל אסור ליקח, ואם רוב נכרים מותר, ע״ש במ״ב (ס״ק ג׳), ועפ״ז הקשה על החי״א שרוצה להתיר ע״פ המ״א דרוצה לומר דווקא דורון אסור אבל קצץ מותר, וה״ה בהביא למכור אמרינן שעושה כדי להרויח, ולכאורה כן הוא מסברא שאין לחלק ביניהם, דמה לי אם עושה בשביל למכור ולקחת דמיהם, או עושה בשביל להשלים פעולתו שקצץ עם ישראל, אבל בעל כרחך צריך לחלק דהמ״א דווקא בקצץ מקיל, משום דבקצץ אין נ״מ כלל להעכו״ם מתי יגיע ליד ישראל, דבכל אופן יקבל דמי קציצתו, אבל במכירה, נהי דעיקר כוונת העכו״ם למכור סחורתו, אבל בשביל זה הלא רוצה שיגיע ליד ישראל בהקדם שיקח שיחוייב לו דמים, וא״כ כוונתו שיגיע לישראל עכשיו שהוא יו״ט, ודומיא לכל מלאכה שעושה עכו״ם בשביל ישראל דאסור אף שנוטל דמים.

דברי הר״ש סיריליאו לענין שביעית

י. והנה הר״ש סיריליאו על הירושלמי שביעית פרק שישי האריך לבאר דפירות הגדלים ברשות נכרים יש בהם קדושת שביעית, וביאר שם בתוך דבריו שמרחץ של גויים שהסיקיהו בתבן וקש של שביעית ויש שם רוב ישראל דאסור לרחוץ בו, דכיון דעבר הגוי על לשרוף מאכל בהמה לצורך ישראל דאסור משום לאכלה ולא להפסד, ע״כ אסור לישראל לרחוץ בו, ע״ש, מבואר להדיא דגוי העושה איסור שביעית לצורך ישראל אסור לישראל ליהנות מזה, ולפ״ז אף לדעת הב״י דליכא קדושת שביעית על הפירות, ומ״מ על הקרקע איכא

קדושת שביעית, וע״כ אסור לישראל לעבוד בקרקע עכו״ם וכמ״ש הכ״מ להדיא, וע״כ אם הגוי זרע מעצמו לצורך ישראל, אסור לישראל ליהנות מן הפירות.

היוצא לדינא

א. נר שהדליק נכרי מעצמו בשבת לצורך ישראל אסור ליהנות אפילו עושה הנכרי מעצמו כדי להרויח כגון שקצץ.

ב. קצץ עם הנכרי לעשות לו בגד, ועשאו הנכרי בשבת, דעת השו״ע שמותר ללבוש הבגד בשבת, ויש אוסרים, והכריע הרמ״א להחמיר לכתחילה, ואם צריך לבגד בשבת יש להקל.

ג. וביארו הפוסקים, דבנר עושה הנכרי מלאכתו בשבת כדי שיהנה בשבת, אבל בגד אין כוונתו כלל שיהנה מן הבגד בשבת אלא עשאו להשלים פעולתו, שהרי אפילו אם יודע שהישראל לא יהנה בשבת ג״כ יעשה מלאכתו בשבת, נמצא שאינו עושה המלאכה עבור ישראל.

ד. נכרי שהביא דורון לישראל בשבת ויו״ט, אם הוא דבר שיש במינו במחובר או מחוסר צידה אסור בשבת ויו״ט משום מוקצה, אף אם ידוע שתלשו או צדו לצורך נכרי, ובמוצאי שבת ויו״ט אסור בכדי שיעשו אם יודע שתלשו או צדו לצורך ישראל, ואם הוא דבר שאין במינו במחובר או מחוסר צידה והביאו מחוץ לתחום, אם הביא לנכרי מותר לישראל להשתמש בו, ואם הביאו לישראל אסור למי שהובא בשבילו ולבני ביתו, ולאחרים מותר כיון שהוא איסור דרבנן.

ה. המ״א רצה לדייק דדוקא הביא דורון בחינם, אבל אם קצץ שיביאו לו מערב שבת ויו״ט, והביאו ביו״ט מחוץ לתחום, וידוע שקצץ או צדו מערב יו״ט, אפשר דמותר דאדעתא דנפשיה קעביד, דכיון שקצץ עמו אינו צריך להביא לו דווקא בשבת ויו״ט, אבל המ״ב פסק לאסור ע״פ הוכחות מהראשונים.

ו. אמנם נכרי שהביא למכור ויש רוב ישראל, לכו״ע אסור ליהנות ממנו בשבת, ולא אמרינן שעושה בשביל למכור, דיש לו רצון להביא לישראל דווקא בשבת ויו״ט כדי שיתחייב לו מעות.

ז. נכרי שזרע בשביעית כדי למכור, ויש רוב ישראל, כיון שזרע על מנת שיהנה הישראל מן הפירות בשביעית, אסורים הפירות באכילה [אם נדמה דין שביעית לשבת].

פרק ד

אמירה לנכרי בשאר איסורים או עשה הנכרי מעצמו לצורך ישראל האם אסרו בדיעבד

דברי הש״ס בסירוס

א. בב״מ (דף צ׳) אבעיא אי אסרו אמירה לנכרי בשאר איסורים, ופשיט מהא ששאלו ממערבא לאבוה דשמואל הלין תורי דגנבין ארמאי ומגנחין יתהון מהו, [ופירש רש״י ומסרסים אותם ואח״כ מחזירין לבעלים, ומאהבת בעליו ישראל גונבו הנכרי שהוא מכירו, ומסרסו כדי שיהא יפה לחרישה], שלח להו הערמה איתעביד בהו, אערימו עלייהו ויזדבנון, [רש״י, ולא יהנה מעבירה, הוא עשה כדי שיהא יפה לחרוש, לפיכך יקנסוהו שלא יחרוש בו], סבר רבא למימר ימכרו לשחיטה [רש״י, שלא יועיל סירוסן להעלות בדמיהן, אבל לחרישה לא שדמיהן יקרים משום סירוסן], אמר ליה אביי דיין שקנסת עליהם מכירה [רש״י, דלא טרח כולי האי אלא שיחרוש בו, והא לא תתקיים מחשבתו], מרימר ומר זוטרא ואמרי לה הנהו תרי חסידי מחלפי אהדדי, [רש״י מחלפו אהדדי שורים שלהן שגנבום נכרים מכיריהם וסרסום].

ספק בזה

ב. ויש להסתפק במ״ש הערמה איתעביד בהו, די״ל בשתי אופנים.

א. שהישראל עשה הערמה במה שהנכרי הבין ממנו שרוצה שיסרס בהמתו, וקנסוהו משום הערמה.

ב. אין הקנס משום הערמה, אלא כיון שעשה עבור ישראל אסור כדין נכרי שעשה בשבת לישראל שאסור ליהנות ממנו.

דעת רש״י

ג. ונראה מדברי רש״י דאין הקנס משום הערמה אלא משום שעשה לצורך ישראל, שהרי רש״י פירש ומאהבת בעליו ישראל גונבו הנכרי שהוא מכירו ומסרסו כדי שיהא יפה לחרישה, משמע שזה עיקר האיסור.
וכן מוכח מעובדא דהנהו חסידי שגנבום נכרים מכיריהם וסרסום, והחליפו ביניהם דהוי כמכירה, ואף שודאי לא עשו החסידים שום הערמה.

דעת התוס׳

ד. אמנם לכאורה נראה דדעת התוס׳ אינה כן, דהנה התוס׳ (ד״ה דגנבין) הביאו דבשאילתות דרב אחאי מפרש שהיו קושרין דינר בכיס של בהמה בחזקה והנכרי גונב הדינר ותולש הכיס ומסרסו, וכתבו ע״ז התוס׳ ולשון גנבין להו לא משמע הכי, שלא באין לגנוב רק הדינר, ע״כ, הנה לדעת השאילתות בודאי עיקר הקנס אינו משום שעשה נכרי עבור ישראל אלא משום הערמה דישראל, דהרי העכו״ם עשה לצורך עצמו כדי לגנוב הדינר, והתוס׳ לא דחו דבריו אלא בפשט דלא משמע דגנבין קאי אדינר אלא קאי על הבהמה.
ובתוס׳ (ד״ה מחלפי אהדדי), הקשו התוס׳ למה היו צריכין החסידים להחמיר על עצמן להחליף את בהמותיהם, והרי בודאי שלא עשו אערמה ושלא מדעתן סירסו אותם, ותירצו דהא שהיו מחליפין שמא לא יאמינו העולם שהיה שלא מדעתם, או משום שלא יאמרו אחרים לנכרי לעשות כן ויאמרו שלא מדעתינו עשו, ע״כ.
ולכאורה משמע מדברי התוס׳ דהנהו חסידי לא החמירו מדינא כיון שלא היה הערמה, אלא החמירו על עצמם מטעם שכתבו התוס׳, ומ״מ אינו מוכרח דשמא הטעמים שכתבו התוס׳ הם מדינא שע״כ לא חילקו חכמים ואסרו בכל אופן.

היוצא מזה

ה. היוצא מזה דאם היה אמירה לנכרי לעשות סירוס לכו״ע קנסו למכור הבהמה, וכן אם היה הישראל עושה הערמה שהנכרי יבין שרוצה שיסרס ג״כ קנסו לכו״ע, אבל אם הנכרי מכירו ועשה מדעתו לסרס בהמת ישראל, לרש״י אסרו כדין עשה לישראל בשבת, ולהתוס׳ י״ל דלא אסרו מדינא רק מחומרא.

דברי הרא״ש

ו. והנה הרא״ש (סי׳ ו׳) הביא עובדא דהנהו תרי חסידי דמחלפי אהדדי, והקשה הרא״ש ואע״ג דהני חסידי לא עבדו ערמה והנכרים עשו מעצמם וא״כ למה קנסו אותם, ותירץ, אפילו הכי כיון שכוונת הנכרי לטובת ישראל, ע״כ, ובקיצור פסקי הרא״ש כתב וז״ל, וכן אסור לומר לו לסרס שורו, ואפילו עשאו מעצמו אם יש הוכחה שעשאו לדעתו של ישראל כגון שהוא אוהבו קונסין אותו וצריך למכרו, ע״כ.

וכ״כ הטור באבן העזר (סוף סי׳ ה׳) וז״ל אסור לומר לגוי לסרס בהמה של ישראל, ואם מעצמו עשאו מותר, במה דברים אמורים שאין שום ערמה בדבר, אבל אם הערים ישראל בדבר, או אפילו לא הערים והגוי מכירו ומכוין לטובת ישראל אסור, וקונסין אותו למכרו לאחר כו׳, ע״כ.

ובשו״ע אבן העזר (סי׳ ה׳ סי״ד) כתב וז״ל, אסור לומר לכותי לסרס בהמה שלנו, ואם לקחה הוא מעצמו וסרסה מותר, ואם הערים ישראל בדבר זה קונסין אותו [והוסיף הרמ״א] ואפילו לא הערים והכותי מכירו ומכוין לטובתו [עכ״ד רמ״א] ומוכרן לישראל אחר כו׳, ע״כ.

הנה מדברי הרא״ש מבואר דיש בסוגיא ג׳ דינים. א. האומר לנכרי לסרס. ב. הערמה דהיינו שהנכרי מבין שהישראל רוצה שיסרסו. ג. הנכרי עשה מעצמו ומכירו ועשה לטובת ישראל. בכל אלו האופנים יש לקנסו ולמכרו, ורק אם עשה מעצמו ואינו מכוין לטובת הישראל מותר.

דברי המחנה אפרים

ז. ועיין בספר מחנה אפרים (חידושים על טור אבן העזר דף כ״ז ע״ב) [בטעות נדפס טור א״ח] שכתב וז״ל, כתב הטור וז״ל, אסור לומר לעכו״ם לסרס בהמה של ישראל וכו׳ עד או אפילו לא הערים והעכו״ם מכירו, נ״ב, מדברי התוס׳ לא משמע הכי בד״ה מחלפו אהדדי, [כוונתו דהתוס׳ הבינו שלא שייך לקנוס במכירו ועושה מעצמו, דהרי לא עשה שום חטא], והכי מוכח משמעתין דאע״פ שהעכו״ם מכירו שרי, [כוונתו דבשמעתין מוכח דאסרו להשתמש בבהמה משום קנסא שעבר על איסור, ולא משום שהעכו״ם עשה מעצמו], ולא דמי לשבת דאם העכו״ם הוא מכירו אסור [כלומר דאם העכו״ם ליקט עשבים מעצמו לבהמתו ומכיר את הישראל אסור לישראל להאכיל את בהמתו כיון שחוששין שעשה לצורך ישראל], וכן גבי בכור [שאם העכו״ם הטיל מום מעצמו לטובת ישראל לא הותר הבכור לאכילה], דאם אתה אוסרו לית ביה קנסא, [כלומר דשם לא קנסו לאסור את של ישראל, אלא אסור לישראל להאכיל את בהמתו מעשבים של נכרי, ולענין בכור נשאר הבכור אסור לשוחטו כמו קודם שנפל המום], משא״כ הכא שאם אתה אוסרו הרי אתה קונסו שצריך למכרו, [וכיון שלא עשה שום איסור אין לנו לקונסו למכור את בהמתו], ועיין בהרמב״ם ז״ל הלכות כלאיים בעכו״ם שהרכיב בשל ישראל, ע״כ.

ביאור בשו״ע עפ״ז

ח. ולפי דברי המחנה אפרים יתכן שמה שהשמיט הב״י בשו״ע את דברי הטור שאסר במכירו, היינו משום דלא פשיטא ליה לקנוס למכור את בהמתו באופן שלא עשה שום איסור, אמנם הרמ״א פסק כדעת הרא״ש והטור דאף במכירו אסור, ואפשר דחז״ל הבינו שאם לא נאסור במכירו יבואו לומר לנכרי בפירוש שיסרס בהמתו, והישראל יאמר שהנכרי עשה מעצמו.

עשה בשלו כדי למכור לישראל

ט. ומדברי המחנה אפרים מוכח דדוקא לקנוס את בהמת ישראל לא קנסו אא״כ עשה הישראל איסור אמירה או עשה הערמה, אבל אם הנכרי יסרס בהמתו על מנת למכור לישראל בזה לכו״ע דמי לשבת שאסרו כשעושה לטובת ישראל, ולא אמרינן דשבת חמירא.

ולפ״ז צ״ל דהא שכתבו האחרונים (עיין ח״ס חו״מ סי׳ קפ״ה ומהר״ם שיק אבן העזר סי׳ י״א) שנהגו למכור את בהמותיהם כדי שהעכו״ם יסרס ואח״כ ימכור לישראל, היינו דווקא באופן שיכול למכור ג״כ לנכרים אחרים ויש רוב נכרים וכן משמע בשו״ת שואל ומשיב (מהדורה תליתאה ח״א סי׳ רכ״ט) וכ״מ מסוף דברי המהר״ם שיק דלעיל.

חילוק בין סירוס להרבעה

י. והנה בשו״ע יו״ד (סי׳ רצ״ז ס״ד) כתב וז״ל, אסור לישראל ליתן בהמתו לעכו״ם להרביעה [כלאים], [והוסיף הרמ״א] וכן כל אמירה לעכו״ם אפילו באיסור לאו אסורה (שם), אם לא שהעכום עושה להנאת עצמו (הגמ״ר דשבת), ע״כ.

וכתב הט״ז (ס״ק ב׳) לא אמרו כאן שאם עבר ועשה כן שימכור הבהמה כמו שאמרו גבי סירוס בהמה באבן העזר סי׳ ה׳, דשם מצוי האיסור בכל יום גבי עכו״ם, אבל כאן מילתא דלא שכיחא לא גזרו בו קנס כן נראה לי ע״כ.

ועיין בברכי יוסף שהביא דבשו״ת בית יהודה (ח״א י״ד סי׳ נ״ה) חלק עליו לאסור הבהמה, וכתב ע״ז הברכ״י ולי נראה כדברי הרב ט״ז דאין ללמוד בשבותין ומילי דרבנן חד בחד, והיכא דאיתמר איתמר, ע״כ.

ועיין בבית שמואל אבן העזר (סי׳ ה׳ ס״ק י״ז) שכתב בשם דרישה לחלק דדוקא בסירוס קנסו משום דניכר האיסור משא״כ בהרבעה, ועיין בט״ז שם שחלק על הדרישה, ותירץ באופן אחר דבסירוס ודאי משתבח לחרישה וע״כ קנסו, משא״כ בהרבעה דהוי ספק שמא לא תתעבר.

דברי הרדב״ז להתיר עושה מעצמו

יא. והנה בשו״ת הרדב״ז ללשונות הרמב״ם (סי׳ ר׳) ביאר בריש דבריו את דברי הרמב״ם (בפ״א מהלכות כלאים ה״ג) שמותר לומר לנכרי לזרוע לו כלאים, ופירש דאיירי שהנכרי זורע בשדה גוי לצורך ישראל, וכבר נתבאר לעיל באריכות שיטת הרמב״ם, דבשדה ישראל בודאי אסור שהרי גם לקיים אסור, אבל גבי כלאי אילן שדעת הרמב״ם שמותר לקיים הוצרך לומר (בהלכה ו׳) שאסור לישראל להניח לעכו״ם שירכיב אילנו, וכן בכלאי בהמה שהנולד מותר כתב הרמב״ם (בפ״ט מכלאים ה״ג) שאסור לישראל ליתן בהמתו לנכרי להרביעה לו, ואסור לומר לנכרי לזרוע לו כלאי הכרם בחו״ל אע״פ שאינו אסור רק מדרבנן מ״מ כיון שאמירה לנכרי שייך בכל התורה חמיר טפי.

ואם הנכרי עושה מעצמו, אם בפני ישראל אסור להניחו לעשות, ולפיכך כתב הרמב״ם אסור לישראל להניח לנכרי שירכיב לו אילנות, וטעמא כיון שעומד ורואה הוי כאילו אומר לו לעשות, אבל אם אין ישראל עושה רמז וגילוי דעת, מותר הוא, כיון דבעיא היא ולא איפשטא דיינו לאסור אמירה להדיא או דבר הדומה לאמירה.

הרמ״א פסק לאסור

יב. הנה הרדב״ז חידש דאם עשה הנכרי מעצמו אפילו מכירו מותר, אמנם כבר נתבאר לעיל דהרא״ש והטור כתבו לאסור וכן פסק הרמ״א בשו״ע לענין סירוס, ונראה דהרא״ש לשיטתו שביאר שנפשטא האיבעיא דאסור בכל האיסורין כמו בשבת, וע״כ דימה מכירו לשבת, אבל הרדב״ז כתב דהאיבעיא לא איפשטא וע״כ מיקל יותר, ומ״מ צ״ע דכיון דפסק הרמב״ם דלא כרבי חידקא, א״כ נפשטא האיבעיא לחומרא, [שוב ראיתי שבשו״ת דברי יואל (יו״ד סי׳ צ״ב) דן בדברי הרדב״ז והקשה עליו כנ״ל].

בפירות שביעית כו״ע מודי לאסור

יג. לענין האומר לנכרי זרע עבורי ירקות ודאי דיש בזה איסור אמירה וקנסו לאסור הירקות, ואפילו אם עושה רמז גילוי דעת שרוצה, או עומד שם ומבין שרוצה שיזרע לו הוי נמי בכלל אמירה, אבל אם עשה מעצמו

לצורך ישראל, לדעת הרמ״א פשיטא דאסור, אמנם לדעת הרדב״ז יש לדון בזה, דאף שהתיר בשאר איסורים, מ״מ שביעית דמי לשבת כמ״ש התוס׳ (בב״מ דף צ׳), ובשבת מבואר שאסור, ועוד לדעת מהרש״ל דמחק בתוס׳ שביעית משום איסור שביתת הארץ, א״כ חמיר יותר משאר אמירה לנכרי, דהרי בכל אמירה לנכרי בשבת אסרו אפילו עשה מעצמו לצורך ישראל שמא יאמר לו, ואף שאם יאמר לו בהדיא ג״כ אינו אלא איסור דרבנן, קל וחומר היכא דאם יאמר לו יש בו איסור גמור של שביתת הארץ, דיש לאסור אם עשה עבורו משום שמא יאמר לו ויעבור על שביתת הארץ.

דברי ר״ש סיריליאו

יד. הנה הר״ש סיריליאו כתב וז״ל, אין מסיקין תנור ולא מרחץ בתבן וקש של שביעית, לא שנא תבן של ישראל לא שנא תבן דגוי כו׳, ואם הוסק יוצן כו׳, אבל מרחץ דעלמא אסור לרחוץ בו אא״כ נסרחה דלא חזיא למאכל בהמה, וטעמא כיון דיש בתבן קדושה ואסור לנו לשורפה, היינו גורמים לשריפה ביד הגוי אילו היינו רוחצים במרחץ שלו, וקיימ״ל דבכל המצוות איכא שבות אע״ג דאינהו לא אסירי בהו, כדאיתא בב״מ (דף צ׳) גבי סירוס, ופסקו הרמב״ם ז״ל פרק ט״ז דהלכות איסורי ביאה (הי״ג), ע״כ, הרי להדיא דאסר אפילו בדיעבד כשעשה גוי לצורך ישראל.

נכרי שעשה מלאכה בחוה״מ אסור לישראל ליהנות ממנו

טו. יש הטועים לומר דכיון דהתוס׳ בב״מ דימו שביעית לחוה״מ, א״כ בחוה״מ אף שאסור לומר לנכרי שיעשה מלאכה מ״מ אינו אוסר בדיעבד כמ״ש הכף החיים (סי׳ תקמ״ג ס״ק ה׳) וז״ל, ואם עשה עכו״ם מלאכתו במועד שרי, פסקי תוס׳ פ״ב דמו״ק, פת״ע אות א׳, ע״כ.

אמנם טעות הוא בידם דודאי גם בחוה״מ אסור בדיעבד אם עשה נכרי מלאכה עבורו, וכ״כ הב״י להדיא בסי׳ רנ״ב בשם המרדכי והרוקח עיי״ש, וכן כתב המ״ב (סי׳ תקמ״ג ס״ק ג׳) דאם העכו״ם בנו בית עבורו בשכיר יום אסור לדור בו לעולם.

וכוונת פסקי תוס׳ כמ״ש הרמ״א שמותר ליתן לנכרי מלאכה במועד שיעשנה אחר המועד, ואף אם יעשה הנכרי אח״כ בחוה״מ שרי, ופירש המ״ב וז״ל, פירוש אין צריך למחות בידו בידו, ע״כ, אבל ודאי אסור ליהנות מהמלאכה בחוה״מ אם עשה כדי שיהנה ממנו בחוה״מ.

פרק ה

אמירה לנכרי באיסור דרבנן

שביעית בזמן הזה

א. הנה חלקו הראשונים בדין שביעית בזמן הזה אי הוי דאורייתא או דרבנן, והחרדים כתב דרוב הפוסקים סוברים דשביעית בזה״ז דאורייתא, ובשו״ת בית הלוי (ח״ג סי׳ א׳ אות ה׳) הביא דעת כמה ראשונים דסוברים דשביעית בזה״ז דאורייתא, ומ״מ להלכה כתב דיש לפסוק כהטור דהוא דרבנן, דבתראי הוא, וכן תפסו הרבה מהאחרונים בתשובותיהם.

שתי טעמים שהוא דרבנן

ב. והנה בשו״ת בית הלוי (שם אות ו׳) דן בטעם האומרים ששביעית בזמן הזה דרבנן, דבספר התרומה כתב דהוא דרבנן משום דגם קדושה שניה דעזרה לא קידשה לעתיד לבא ובטלה בעת החורבן, אמנם בספר יראים והחינוך כתבו הטעם משום דקיימ״ל כרבי דשמיטה תלוי ביובל, וכיון שאין יובל אין שמיטה, וכ״ד הסמ״ג.

נ״מ בשדה של נכרי

ג. ונפקא מינה בין שני הטעמים, בשדה של נכרי, דבמסכת גיטין איתא אמר רבה דאין קנין לנכרי באי״י להפקיע מידי מעשר, ובסוריא יש קנין, ופירש רש״י כיון שהחיוב דרבנן יש לו קנין להפקיע, וא״כ לדעת רוב הפוסקים דס״ל דקדושה שניה לא בטלה, ורק משום שאין יובל הוי דרבנן, הא פשיטא שאף בזמן הזה אין קנין לנכרי, דהרי קדושתה מדאורייתא, ורק אין חיוב שביעית מן התורה כשאין יובל, ואין הנכרי יכול להפקיע את קדושת הארץ, וממילא גם חייבת במצוות דרבנן אף בשדה של נכרי, והוכיח הבית הלוי דהרי להדיא תניא אין עודרין עם העכו״ם בשביעית, והרי עידור תולדה דחורש ובשביעית אינו רק מדרבנן, הרי דגם מלאכה דרבנן אסור לישראל לעשות בשדה של נכרי, וכן פסק הרמב״ם והסמ״ג, אמנם לפי הטעם שכתב בספר התרומה דלהלכה קיימ״ל דלא קידשה לעתיד לבא נסתפק שם בעצמו, וכתב דאפשר דלפי זה מותר לישראל לחרוש בשדה של נכרי.

וסיים הבית הלוי דכיון דרוב הפוסקים ס״ל דקידשה לעתיד לבא, והספר התרומה דסובר דלא קידשה לעתיד לבא נסתפק אם מותר לישראל לחרוש בשדה של גוי, בודאי שאין לסמוך להקל כספר התרומה.

שבות דשבות במקום הפסד

ד. והנה לעיל דננו האם מותר לומר לנכרי שיעבוד בשדהו בשבילי, דכיון דקיימ״ל שישראל אסור לעבוד בשדה הנכרי אפילו מלאכה דרבנן משום דאין קנין, א״כ ה״ה שאסור לומר לנכרי שיעבוד בשדהו עבור ישראל בשביעית משום אמירה לנכרי

ויש שרצו להתיר אמירה בזה״ז לפי המבואר באו״ח (סי׳ ש״ז ס״ה) די״א דמותר לומר לעכו״ם לעשות מלאכה דרבנן במקום צורך גדול או צורך מצוה, ועיי״ש במשנ״ב (ס״ק כ״ב) דסמכינן ע״ז במקום הפסד גדול, ורצו לומר דהצורך לספק לרבים פירות וירקות חשיב כהפסד גדול להתיר בשביעית בזה״ז דרבנן, דשבות דשבות במקום הפסד לא גזרו.

בשביעית ליכא היתר זה

ה. ולפי דעת מהרש״ל שנתבאר לעיל (פ״א) אין להיתר זה מקום, דאמירה לעכו״ם בשביעית לאו משום שבות אלא מעיקר דינא, דיש בזה משום איסור שביתת הארץ.

ועוד דהכתב סופר (יו״ד סי׳ קנ״ח ד״ה בכל זה) כתב דכל שהיה בזמן המקדש דאורייתא אף שבזמן הזה דרבנן לא מיקרי שבות לענין היתר שבות דשבות.

ועוד נראה דהנה אסור לומר לגוי לעשות מום בבכור, ואף דעשיית מום בבכור הוי דרבנן, ויש בזה מצוה שלא יבואו לידי מכשול ואפ״ה לא התירו, ונראה הטעם דהיכא דהקפדת התורה שלא יהיה מום בבכור, אסור אף ע״י נכרי, ודוקא בשבת שהקפדת התורה רק על הישראל שלא יעשה מלאכה, אבל מלאכה ע״י גוי אין בזה שום חיסרון מן התורה, וע״כ התירו שבות דשבות, ולפ״ז נראה דשביעית דמי להטלת מום בבכור, דהתורה הקפידה שהארץ תשבות ולא רק שהישראל לא יעשה מלאכה, ואף כשנעשה ע״י נכרי אסור לפ״ז, ואין בזה היתר דשבות דשבות.

ועוד דבשבט הלוי (ח״ב סי׳ קצ״ז ס״ק ג׳) הוכיח דלכל הדברים החמירו בשביעית כדאורייתא מלבד היכא שמצינו להדיא להקל, ועוד שדעת הרבה פוסקים דשביעית בזה״ז דאורייתא, ובלא״ה אין נראה שדבר זה חשוב הפסד מרובה, דהרי ישנם הרבה ירקות שהם בגדר מותרות ואין חיי נפש תלויים בזה, וגם אין כל האנשים שוים, ישנם שאינם צריכים לירקות כ״כ, ובודאי אין זה סיבה להתיר בשופי הכל, [ועוד דמרגלא בפומיה דמו״ר הגר״ש ואזנר זצ״ל, שההיתרים שכתבו הפוסקים לשעת הדחק וכיצ״ב היינו למקרה פרטי שבא לידינו, אבל לבנות הוראה לציבור עפ״ז, כן לא יעשה, וכ״כ בשבט הלוי (ח״ח סי׳ קפ״ב אות ט׳)].

מחלוקת בדין אמירה לנכרי באיסור דרבנן

ו. ויש שרצו להתיר אמירה לעכו״ם בשביעית בזה״ז דרבנן, לפי המבואר (או״ח ר״ס תסח) שיש מתירין אמירה לעכו״ם לעשות מלאכה בע״פ אחר חצות, וכן נוהגים, ועפר״ח שם שהאריך לקיים דעת המתירין, דעד כאן לא מיבעיא להו בגמ׳ דב״מ אי אסרו אמירה לגוי בשאר איסורים אלא באיסור לאו, הא באיסור דרבנן פשיטא דשרי, ועיין בברכי יוסף (סי׳ תקנ״א אות ד׳) ובמחזיק ברכה (סי׳ רמ״ד אות ה׳) שהסכימו לדעת הפר״ח, ועפמ״ג שם (משב״ז ס״ק ב) שאפי׳ באיסור עשה יש להתיר, [אמנם הפמ״ג סותר עצמו בכמה מקומות עיין (סי׳ רס״ג מ״ז ס״ק ג׳) דפשיטא ליה לאסור אף באיסור דרבנן], ובביהגר״א מבואר שאף המחמירין בע״פ היינו דווקא שם שהוא איסור מלאכה גזרו אטו שבת, או דע״פ דמי איסורו לחוה״מ שגזרו בו אטו שבת, אבל איסור דרבנן בעלמא שרי אמירה לעכו״ם לכו״ע.

אמנם הרבה גדולים חלקו ע״ז ואסרו, עיין נהר שלום סי׳ תס״ח ומגן האלף שם, ועיין בהגהות מהר״א אזולאי על הלבוש (סי׳ ש״ז ס״ה) ועוד.

בשביעית אסור לכו״ע

ז. אמנם נראה שאין להתיר אמירה לנכרי בשביעית בזה״ז, לא מבעיא לדעת מהרש״ל שאסור משום מצות שביתת הארץ, ואפילו לדעת החולקים הא כתבו התוס׳ דדמי איסור שביעית לשבת, א״כ הוי כחוה״מ שאסור לכו״ע.

ועוד אפשר שבשביעית שעיקרו דאורייתא לא התירו, וכמ״ש הגר״א לחלק בין שבת דאסרו אמירה לנכרי אפילו באיסור דרבנן משום דעיקרו דאורייתא, ושביעית מיקרי עיקרו דאורייתא כמ״ש ב״י (יו״ד סי׳ צ״ט ס״ו) בשם הרשב״א דתרומת חו״ל וחלת חו״ל מיקרי אין עיקרו דאורייתא, אבל חלת א״י ותרומת א״י אף בזמן הזה דהוי דרבנן מיקרי עיקרו דאורייתא, וכ״כ החזו״א (דמאי סי׳ ט׳ ס״ק כ״א) דתו״מ בזה״ז עיקרו מן התורה, ועיין במל״מ (פ״ח ממלוה ה״א ד״ה עוד כתב הרב דלא כו׳) דבשביעית בזה״ז עיקרו דאורייתא, וכ״כ הב״ח (חו״מ ריש סי׳ ס״ז).

ובדברי הגר״א מוכרח לומר שלא התיר בשאר איסור דרבנן אמירה לגוי, דהרי בשו״ע (סי׳ צ״ט ס״ה) כתב דאסור לבטל איסור, ואם ביטל במזיד אסור למי שנתבטל בשבילו, וכתב הגר״א שם דביטול איסור הוי רק איסור דרבנן, והמקור דאסור למי שנתבטל בשבילו כתב הגר״א מהא דב״מ דסירוס, עיי״ש, ואם נאמר דיש חילוק בין דאורייתא לדרבנן אף בעיקרו מן התורה, א״כ אין להוכיח מסירוס דהוא איסור דאורייתא לביטול איסור שהוא איסור דרבנן.

ועוד דבמסכת שבת (דף קל״ט ע״א) מבואר מדעת רש״י ותוס׳ והר״ן דאסור לומר לגוי לזרוע כלאי הכרם בחו״ל, והרמב״ם התיר בגוי קטן ואסר בגוי גדול, והובא שיטתו ביו״ד (סי׳ רצ״ו סעיף ס״ט), והגר״א במסקנתו פסק כדעת רש״י וסיעתו לאסור, ואף דכלאי הכרם בחו״ל הוי דרבנן, וגם אין עיקרו מן התורה כמ״ש הרשב״א בתוה״א הובאו דבריו בב״י (יו״ד סי׳ צ״ט ס״ו), וכ״כ הרשב״א בתשובה (ח״א סי׳ של״ו), א״כ מבואר שלהלכה פסק הגר״א לאסור אמירה לנכרי אף באיסור דרבנן שאין לו עיקר מן התורה, והוכחנו במק״א דע״כ הגר״א שכתב דביש עיקר מן התורה אסרו אמירה לנכרי, והרי תחומין ומוקצה אין להם עיקר מן התורה כמ״ש בגמרא ביצה (דף ד׳ ע״ב) ועירובין (ל״ב ול״ו), ואפ״ה אסור אמירה לנכרי, וע״כ כוונתו דווקא איסור שאין לו שום שייכות לאיסור תורה כגון ערב פסח יש להתיר אמירה לנכרי, אבל כל איסור דרבנן שיש לו שייכות לאיסור תורה אסור אמירה לנכרי.

ומלבד כל זה רבו הפוסקים דסוברים דשביעית בזה״ז דאורייתא, עיין רדב״ז (פ״ד משמיטה הכ״ט) שביאר שהרמב״ם סובר דשביעית בזה״ז דאורייתא, והחרדים כתב דרוב הפוסקים סוברים דשביעית בזה״ז דאורייתא, ועיין בשו״ת בית הלוי (ח״ג סי׳ א׳ אות ה׳) שהביא דעת כמה ראשונים דשביעית בזה״ז דאורייתא, [והוסיף עוד שם (אות ז׳) דשביעית כיון שביסודו דאורייתא, ואף שאין חיוב מן התורה בזה״ז, מ״מ המקיימה מקיים מצוה מן התורה, וע״כ לא אמרינן בזה ספק דרבנן לקולא].

ועוד דמבואר בשו״ת שבט הלוי (ח״ב סי׳ קצ״ז ס״ק ג׳) בשם כמה גדולים דאף להסוברים דשביעית בזה״ז דרבנן מ״מ דנין אותו כדאורייתא, מלבד היכא שמצינו שהקילו להדיא, עיי״ש שהוכיח בכמה ראיות.

ועכ״פ לא יתכן היתר זה, שהרי סוגיא דמחזיקין עכו״ם בשביעית מיירי בשביעית בזה״ז כמבואר בגיטין שם, וכתבו הר״ש ומהר״י קורקוס בדעת הרמב״ם שמוכח מסוגיא דגיטין שאסור לומר חרוש בה טבאות, וכן כל הפוסקים שסתמו בזה לאיסורא ע״כ מיירי אפילו בזה״ז, והתוס׳ (ב״מ דף צ׳ ע״א סד״ה חסום) כתבו דאף להמתירים, מ״מ קודם שהתחיל לעבוד אסור, א״כ ברור שאסור לומר לגוי לזרוע עבורו.

ועיין בשו״ת נחפה בכסף (סי׳ ד׳) שדן בנידון אלמנה שלוותה מעות לגוי, והגוי מדעת עצמו אמר שיזרע זרעים בקרקעו בכסף זה ויתן לה מה שירויח, והאלמנה לא ידעה שזה שנת השמיטה ואח״כ נתברר לה ולא אמרה לגוי שלא יזרע, ואח״כ הביא הגוי הזרעים שגדלו בשדה שלו, האם מותר ליהנות מהזרעים, ובריש דבריו האריך לבאר דשביעית בזמן הזה דרבנן, ושוב רצה לומר דאמירה לנכרי באיסור דרבנן מותר בשאר איסורים, ושוב דן דכיון שהגוי הבטיח לזרוע בקרקעו אפשר דהוי כשדה ישראל ואסור משום שביתת הארץ, ושוב כתב דכיון שלא היה שום קנין על השדה מיקרי שדה של גוי, וסיים להתיר וז״ל, והיא לא אמרה לגוי שיזרע אותו בשביעית אלא גוי כי טרח בנפשיה קטרח לקיים תנאו, פשיטא דמותרת לאכול פירות אלו ולא עברה על איסור שביעית כו׳, ע״כ, משמע מדבריו דאם אמרה לו לא התיר, ויתכן דסובר שאף שהתירו אמירה לגוי באיסור דרבנן, מ״מ שביעית חמיר טפי, דאם הישראל אומר לגוי לעשות אף שהקרקע של גוי אסור, וכבר ביארנו שודאי אסור לומר לגוי שיזרע בשבילו מק״ו שאסור לומר לגוי כשראהו חורש חרוש בטוב ואני אקח ממך השדה אחרי שביעית.

אמירה לנכרי באיסור דרבנן בשאר איסורים

ח. והנה אף שכתבנו לעיל דיש מתירין איסור אמירה לנכרי באיסור דרבנן בשאר איסורין, מ״מ מצינו בהרבה מקומות שאסרו אמירה לגוי.

א. בהלכות אבילות בשו״ע (יו״ד סי׳ ש״פ ס״ה) דאסור לאבל לעשות מלאכה אפילו ע״י עכו״ם, וכ״כ הש״ך (סי׳ ש״צ ס״ק ד׳) דאמירה לעכו״ם אסור בשאר איסורים, וע״כ אף באבילות [שאין עיקרו דאורייתא] אסור אף שהוא איסור דרבנן, [שוב ראיתי בשדי חמד (כללים מערכת האלף אות קע״ג כרך א׳ עמוד 55) שדחק בזה], ובגליון מהרש״א יו״ד (סי׳ רצ״ז ס״ד) הוכיח מהש״ך הנ״ל דאף באיסור דרבנן יש איסור אמירה לנכרי, וכן הוכיחו בספר נהר שלום (או״ח סי׳ תס״ח) והמגן האלף (סי׳ תס״ח) וחלקו על הפר״ח מהאי טעמא.

ב. בהלכות כלאי הכרם (יו״ד סי׳ רצ״ו סעיף ס״ט) שאסור לומר לגוי גדול לזרוע כלאי כרם בחו״ל, ולשון השו״ע משמע דנכרי גדול אסור משום שלא יתחלף בישראל ולא מדין אמירה לנכרי, ונכרי קטן מותר לכתחילה כמ״ש הט״ז (שם ס״ק כ״א) וביאר הטעם משום דהוא איסור דרבנן בחו״ל, והוסיף הט״ז ולא דמי לסירוס דאסור לעשות ע״י נכרי כמ״ש באבן העזר (סי׳ ה׳ סי״ד), דהתם איסור דאורייתא הוא, והגר״א (ס״ק פ״ו) אסר אפילו בגוי קטן, ועיין בדרך אמונה (פ״ח מהלכות כלאים ס״ק ע״ז) שדעת הרבה ראשונים לאסור, דאמירה לגוי אסור בשאר איסורים אפילו בדרבנן, [וכלאי הכרם בחו״ל הוי אין עיקרו דאורייתא].

ג. באו״ח (סי׳ שמ״ג) כתבו הפוסקים שאסור לומר לנכרי להאכיל לקטן איסור דרבנן, כגון להשקותו סתם יינם, ורק אם הוא חולה התירו, ועיין במ״א (ס״ק ג׳) ובמחה״ש ובשו״ע הרב (סעיף ה׳) ובחיי״א (כלל ס״ו סעיפים ח׳ וט׳), ומ״ב (ס״ק ה׳), [אמנם אפשר דסתם יינם עיקרו דאורייתא].

ד. בשו״ע (יו״ד סי׳ שי״ג ס״א) איתא שאסור לומר לנכרי לעשות מום בבכור, אף שעשיית מום בבכור בזמן הזה אינו אסור אלא מדרבנן כמ״ש הפ״ת (שם ס״ק א׳) לדעת הרבה ראשונים, ועיין שו״ת כתב סופר (יו״ד סי׳ קנ״ח ד״ה והנה השואל), ועי״ש עוד שאין חילוק למסקנת הגמרא בין בכור לשאר איסורים, [אמנם עשיית מום בבכור עיקרו דאורייתא].

ה. אסור לומר לנכרי בשל לי בקדירתך שאינו בן יומו כמ״ש ביו״ד (סי׳ קכ״ב ס״ו), ואם אמר לו אסור אפילו בדיעבד כמ״ש הב״י בשם הרשב״א, ובפ״ת (ס״ק ה׳) כתב בשם לבושי שרד דאם בישל מעצמו עבור ישראל דאפשר דאסור בדיעבד, וכן פשיטא ליה להחקרי לב (יו״ד סי׳ קפ״ט) דאם הנכרי בישל מעצמו לצורך ישראל דאסור בדיעבד, דומיא דנכרי שהדליק נר בשבת לצורך ישראל דאסור לישראל ליהנות מאורו, [לכאורה בשול בקדירה שאינה בת יומא אין עיקרו דאורייתא וצריך עדיין בירור].

ו. וכן אסור לומר לנכרי לבטל איסור, [אף שביטול איסור לדעת הפוסקים הוי רק דרבנן כמ״ש הש״ך (יו״ד סי׳ צ״ט ס״ק ז׳)] כמ״ש הרדב״ז בתשובה (סי׳ תתקע״ח / חלק ג׳ סי׳ תקמ״ז) והובא בדרכי תשובה (יו״ד סי׳ צ״ט ס״ק ס״ז), ואם עבר ואמר לנכרי אסור אפילו בדיעבד למי שאמר לו או למי שנתבטל בשבילו, ואם עשה מעצמו נוטה שם להתיר, אבל בתשובת מים רבים שהובא בדרכי תשובה שם אסר אפילו בדיעבד, וכ״כ בשו״ת אמרי בינה (דיני בשר בחלב ותערובות סי׳ י״ד) דאסור אפילו בדיעבד דדמי לנכרי שהדליק נר בשבת לצורך ישראל, וכ״כ בשו״ת חקרי לב (יו״ד סי׳ קפ״ט) שאפילו עשה מעצמו אסור אפילו בדיעבד דומיא דשבת, ואם עשה כדי למכור אסור לכל הקונים, דהוי כל הקונים כמי שנתבטל בשבילם, והוכיח כן מדברי הריב״ש, [ביטול איסור לכתחילה לכאורה אין עיקרו דאורייתא, ועדיין צריך בירור].

היוצא לדינא

א. מחלוקת הראשונים אי שביעית בזמן הזה דאורייתא או דרבנן, והפוסקים נקטו כהסוברים שהוא דרבנן.

ב. בטעם דהוי דרבנן, לדעת רוב הראשונים דלעולם קדושת הארץ לא בטלה, ומ״מ כיון שאין יובל אין שמיטה, ולדעת ספר התרומה משום דמן התורה ליכא קדושת הארץ.

ג. נ״מ לדינא אם מותר לישראל לעשות מלאכה בשדה גוי, לדעת רוב הראשונים אסור, ולדעת ספר התרומה מסתפק להתיר, ולהלכה קיימ״ל דאסור כרוב הראשונים.

ד. אסור לישראל לעדור בשדה גוי, אף דהוי מלאכה דרבנן.

ה. אין להתיר שבות דאמירה לנכרי בשביעית משום שבות דשבות בצורך רבים מכמה טעמים.

ו. באיסור דרבנן יש אומרים דליכא איסור אמירה, אמנם לענין שביעית בזה״ז איכא איסור אמירה, שעיקרו דאורייתא, וגם דמי לשבת, וכל שכן למהרש״ל דאסור משום שביתת הארץ מעיקר הדין.

ז. מצינו בהרבה מקומות שאסרו אמירה לנכרי בשאר איסורים אף באיסור דרבנן.

ח. כתבו כמה גדולי אחרונים, דאם עשה הנכרי איסור דרבנן בשלו עבור ישראל, אסור לישראל ליהנות ממנו דומיא דשבת.